

Ankara Telefon Rehberlerinde Mobilya Reklamlarının İzini Sürmek*

*Tracing Furniture Advertisements in Ankara Telephone Directories***

Kübra ÇEBER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
Hacettepe University Institute of Social Sciences, Department of Art History, Ankara, Türkiye
ceberkubra7@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1045-7624

DOI: 10.5505/jas.2024.21549

Öz

Geç Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e modern mobilyaları üreten ve satan mobilya fabrikaları, atölyeleri, mağazaları, markalarını ve üretimlerini tüketicilere tanıtmak amacıyla çeşitli satış politikalarına başvurmuşlardır. İşletmelerin satış politikalarının önemli bir yüzdesine karşılık gelen reklamlar; gazeteler, dergiler, davetiyeler, el ilanları, ders kitapları, telefon rehberleri gibi yazılı ve görsel mecralar üzerinden tüketici kitlesine ulaştırılmıştır. Bu mecraların birçoğu günümüzde de reklamlara ev sahipliği yapmaya devam ederken, 1990'ların ortalarına kadar her hanenin demirbaşı olarak kullanılan telefon rehberleri, gelişen teknoloji karşısında işlevini yitirerek nostalji nesnesi hâline gelmişlerdir.

Modern iç mekân tarihi yazımında, mobilya fabrikalarına, atölyelerine ve mağazalarına ait reklamlar kısmen ele alınmış olsalar da, bu reklamları telefon rehberleri özelinde ele alan bilimsel bir yayının olmadığı tespit edilmiştir. Oysaki tarihi süreç içerisinde sarı-beyaz sayfalar olarak da anılan telefon rehberleri, firma ve şahısların iletişim bilgilerine erişim vererek mobilya sanayisindeki gelişmeleri yıldan yıla takip edebilmeyi sağlayan birincil kaynak olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çalışma, 1930-1960 tarihli Ankara telefon rehberleri üzerinden başkente faaliyet göstermiş mobilya işletmelerinin dökümünü çıkararak bu işletmelerin reklamlarına odaklanmaktadır. Rehberler 1930'lar, 1940'lar ve 1950'ler olmak üzere üç başlık altında ele alınmış, reklamlar ayrıntılı bir içerik çözümlenmesine girilmeksizin anlatım dili, hedef kitlesi, kullanılan söylemler ve görseller üzerinden incelenmiş; kimi zaman anlatıya farklı mecralarda yer alan reklamlar da dâhil edilmişlerdir. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, Ankara'daki mobilya sanayisinin yıldan yıla gelişim gösterdiği ve mobilya fabrikaları, atölyeleri ve mağazalarının, rehberlerdeki reklam alanlarını etkin şekilde kullanmadıkları tespit edilmiştir. Salti Franko, Salahaddin Refik, Sebat Marangoz Fabrikası, Haraççı Kardeşler, Hatay Möble ve Anadolu Mobilya Pazarı'nın rehberlere reklam veren sayılı işletmeler arasında yer aldıkları; rasyonel mesajlara sahip reklamların dönemin beğeni ve söylemlerine ayna tuttıkları görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Mobilya sanayi, Mobilya üreticileri, Telefon rehberi, Mobilya reklamları, Ankara

* Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi (HÜTKAM) tarafından 28 Kasım - 1 Aralık 2023 tarihinde düzenlenen Kültürel Bellek 2023 Ankara adlı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

** *This article was presented as a paper at a symposium entitled: Cultural Memory 2023 Ankara. The symposium was organized by Hacettepe University Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi (HÜTKAM) and held between 28 November - 1 December 2023.*

Abstract

Between the Late Ottoman Period and the Republic, furniture factories, workshops, and stores that produced and sold modern furniture, all used various sales policies to advertise their brands and production. These advertisements were placed in various forms of written and visual media such as newspapers, magazines, invitations, flyers, textbooks, and telephone directories. While many of these forms of media are still used in advertising, telephone directories, indispensable in every household until the mid-1990s, have become obsolete and are now merely an object of nostalgia.

Although the advertisements of furniture factories/workshops/stores have been partially considered in the historiography of modern interior spaces, there is no scientific publication which considers advertisements in telephone directories. However, telephone directories, also referred to as yellow/white pages, are a primary source of companies' contact information, and also allow yearly developments in the furniture sector to be followed. This study focuses on the advertisements of furniture businesses in the capital by examining Ankara telephone directories dated between 1930 and 1960. The directories were discussed under three headings: the 30s, 40s, and 50s. Within these headings, advertisements were examined in terms of the language, target audience, and discourses and visuals, without any attempt to perform a content analysis. In some cases, advertisements in different media forms were included in the narrative. It was determined that while the furniture sector in Ankara developed over the years, furniture factories/workshops/stores did not use the advertising spaces in the directories effectively. Salti Franko, Salahaddin Refik, Sebat Carpenter Factory, Haracci Brothers, Hatay Furniture, and Anatolian Furniture Market were amongst the businesses that advertised in the directories using advertisements with rational messages which reflected the taste and discourses of the period.

Keywords: Furniture industry, Furniture manufacturers, Telephone directory, Furniture advertising, Ankara

Giriş

Türklerin, yerleşik hayata geçmeden önce gündelik hayatta kullandıkları halı, şilte, yastık ve sandık gibi eşyaların ana özellikleri, sabit olmamaları ve birden fazla işleve cevap verebilmeleridir. Malazgirt Savaşı'nın ardından Anadolu'da yerleşik düzene geçilmesi mekân kavramının oluşmasına olanak sağladığı için gündelik gereksinimin çözümü, mekânı oluşturan mimari yapı ile ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda yüklük, sedir, raf ve ocak mimarının birer parçası iken; kürsü, rahle, mahfaza, kutu, kavukluk, beşik, tabure ve çekmece gibi eşyalar mimariden bağımsız olarak üretilmişlerdir¹ (Arıburun, 2012, s. 70).

Türkiye'deki modern iç mekânlar ve mobilya kullanıma ait tarihsel süreç Osmanlı modernleşmesine kadar uzanmaktadır. Öncelikle askerî ve teknik alanlarda etkili olan

modernleşme, zaman içerisinde yapı ile biçimlenen geleneksel iç mekân ve donatı kimliğimize etki ederek köklü bir değişimi başlatmıştır. Küçükerman'ın (2015, s. 26) "halı-sedir-sandık üçlüsü" artık "iskele-masa-dolap üçlüsü" ile rekabet etmek zorundadır" ifadesiyle özetlediği iç mekânlardaki bu köklü değişim, önce saraylarda daha sonra 19. yüzyılın yeni işlevli yapılarında tecrübe edilmiştir.² Zamanla kullanıcı profili ve kullanım alanı genişleyen modern mobilyalar; başta Psalti Mefruşat Mağazası, Tubini Mobilya Fabrikası, Narliyan ve Daryios Patriyanu Mobilya Fabrikası olmak üzere Pera'da yer alan işletmeler aracılığıyla satışa sunulurken bu mobilyaların hem üretiminin hem de tüketiminin yaygınlaştırılması sağlanmıştır (Şumnu, 2013, s.10). Saray bünyesinde yer alan Tamirhane-i Hümayun,³ imparatorluğun birçok noktasına açılan sanayi mekteplerinin öncülü sayılan İstanbul

1 16-18.yüzyılları arasında tarihlendirilen Ehl-i Hiref defterlerinde bu eşyaları yapan meslek grubu "Cemaat-i Neccaran" ve "Cemaat-i neccaran-ı hassa" olarak adlandırılmıştır (Yaman, 2008).

2 Başta Topkapı olmak üzere saraylarda yer almaya başlayan modern mobilyalar, Avrupalı hükümdarlarca verilen hediyeler ya da yurt dışından getirilen ürünlerdir. 1610 yılında Hollanda'da kurulan "Compagnie van Lackwercken" isimli bir mobilya firması 1612 yılında I. Ahmet'e lake mobilyalar yollamıştır. III. Ahmet'e Fransadan, I. Mahmut'a XV. Louis'den modern mobilyalar hediye edilmiştir (Arıburun, 2012, s. 58, 62). Saraya hediye olarak yollanan mobilyalara Levni ve Buhari'nin minyatürlerinde rastlanmaktadır (İrez, 1989, s.30). II. Mahmut Dönemi'nde saray için Avrupa'dan çok sayıda mobilya getirilmiştir. Abdülmecid Dönemi'nde saray ve konaklarda tamamen batı tarzı dekorasyon egemen olmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nın iç dekorasyonu ve mobilyaları için D'Aronco, Mösyö Mainz ve Mösyö Sechan çalışmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Demirarslan, 2017.

3 Tamirhane-i Hümayun'da hem saraylar, köşk, kasırlar için mobilyalar üretilmiş hem de bu yapılarda kullanılan eşya ve aletlerin tamiri yapılmıştır. II. Abdülhamit Dönemi'nde oldukça etkin olan Tamirhane-i Hümayun, 20.yüzyıl başında eski üretim gücünü kaybederek kapatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Baytar, 2014.

Sanayi Mektebi (1867), Osmanlı'nın ilk ve tek resmî güzel sanatlar okulu olma özelliğini taşıyan Sanayi-i Nefise Mektebi⁴ ve Salahaddin Refik Bey⁵ Mobilya Fabrikası, Geç Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'da modern mobilya eğitimi ve üretimi kapsamında karşımıza çıkan diğer önemli oluşumlardır (Demirarslan, 2017, s. 185,188-190). 1902 ve 1912 İstanbul ticaret yıllıklarına göre İstanbul'da faaliyet gösteren marangoz ve mobilyacıların büyük çoğunluğu Rum ve gayrimüslimdir. 1913-1915 yılları için yapılan bir sanayi sayıma göre ise mobilya konusunda İstanbul dışında hiçbir kent gelişmiş üretici olarak sayılmazken, İzmir ve Bursa gibi kentlerdeki mobilya ihtiyacı küçük atölyeler veya ithalata karşılanmıştır (Özkaraman, 2004, s. 59-61).

Cumhuriyet öncesinde modern mobilya üretimi ve tüketiminde İstanbul baş şehir olarak karşımıza çıkarken, özellikle sof üretimiyle öne çıkan Ankara'da marangozluk (neccar), faaliyetlerini geleneksel yöntemlerle ve daha çok alet yapımı üzerine sürdüren bir meslek dalıdır⁶ (Kaya, 2021, s. 83). Adına ilk kez 1872 tarihli Osmanlı kent yıllıklarında rastlanılan Ankara Sanayi Mektebi, kentteki marangozluk üretimlerini eğitim sisteminin bir parçası hâline gelmesini sağlayan zincirin ilk halkasıdır (Çeber, 2017, s. 54). Mobilya sanayisinin temelleri için atılan önemli bir adım ise 1921 yılında askeriyeğe bağlı olarak açılan marangoz fabrikasının açılmasıdır. Yaltırık Caddesi (Gazi Mustafa Kemal Bulvarı) üzerinde birçok atölyeden meydana gelen fabrikada, mermi sandığı, fişek sandığı, top edevat sandığı ve top tekerleği gibi ordu ihtiyaçlarına yönelik ürünler imal edilmiştir.⁷

Geç Osmanlı Dönemi'nde başlayan modernleşme hareketleri Cumhuriyetle birlikte toplumun geneline yayılmayı amaç edinmiş, Cumhuriyet'in resmî söylemi inkılapçılıkla birlikte toplumsal ve kültürel dönüşümlerin

yaşanmasına katkıda bulunmuştur. Mimari ve iç mekân tasarımı gündemin ayrılmaz parçası iken yeni, modern ve batılı bir ev içi kültürü oluşturmak özellikle 1930'ların temel takıntısı hâline gelmiştir (Bozdoğan, 2015, s. 213-214). Ankara'ya doğru gerçekleşen yoğun göçle birlikte, kentin kamu yapıları ve değişen ev yaşantısının simgesi olan konut yapılarıyla modern bir kent olarak imar edilmesi ve bu bağlamda artan mobilya ihtiyacı Ankara'nın mobilya sanayisinde yeni bir üretim ve tüketim merkezi hâline gelmesini sağlamıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun (28 Mayıs 1927) desteği ile Ankara'da yeni marangoz fabrikaları ve atölyeleri açılmaya başlamıştır. Osman Arif Bey'in Marangoz Fabrikası (Tabakhane civarı), Alaiyelizâde Mahmut Bey'in Doğrama, Marangoz ve Mobilya İmalathanesi (Akköprü), Başlangıç Marangoz ve Doğrama Fabrikası (Akköprü) ve Salahaddin Refik Bey Marangoz Fabrikası Askeri fabrika dışında 1920'li yılların sonunda Ankara'da faaliyet gösteren diğer işletmelerdir (Koç ve Baskıcı, 2013). Bu yıllarda fabrika kelimesi küçük büyük pek çok işletme için kullanıldığı için (Kişisel İletişim, Turan Tanyer, 25 Ağustos 2021) mevcut işletmeler arasında hem mobilya üretim kapasitesi hem de sahip olduğu teknoloji bakımından Salahaddin Refik'e ait işletme öne çıkmaktadır.⁸ Ayrıca mimarlık alanında olduğu gibi mobilya sanayisinde eğitmen ve nitelikli iş gücü bakımından Macar ve Alman ustaların oldukça etkin olduğu bu dönemde sanayide çalışan kişilerin Ankara Marangoz Doğramacı ve Dülgerler Cemiyeti çatısı altında bulunduğu da bilinmektedir.⁹

1930-1960 yılları arasında Ankara'daki mobilya fabrikaları, atölyeleri, mağazalarına odaklanmayı amaçlayan bu çalışma, aynı zamanda telefon rehberi reklamları üzerinden Ankara'nın modern mobilya tarih yazımındaki rolü-

- 4 Sanayi-i Nefise Mektebinde 1914 yılında tezyinat şubesi açılmıştır. Savaş şartları nedeniyle bu şube etkin olamasa da mobilya eğitimine tasarımı dâhil etmesi ve dâhili mimarlık mesleğinin oluşması açısından son derece önemlidir (Küçükerman, 1998, s. 6-7).
- 5 Salahaddin Refik Sırmalı, II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nin adından söz ettiren en önemli belki de tek dekoratördür. Birinci Dünya Savaşı sırasında ilk marangoz fabrikasını kuran Sırmalı, Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi'nde de bir dükkân açmıştır. Sırmalı, 1950'li yıllara kadar Türk mobilya ve dekorasyonunun örnek gösterilen tek temsilcisidir (Yasa Yaman, 2013, s. 91).
- 6 1922 yılında Ankara'ya gelen Lansere kentteki mevcut mobilya üretimlerinin biçimsel özelliklerinden bahsetmiştir. Bkz.: İnanır, 2018.
- 7 Marangoz fabrikasında çalışan başlıca ustaların isimleri; Halim Şaktimur (Ustabaşı, emekli Sanayi Yüzbaşı), Galip Dıranas (Usta), Ali Salih (Usta), Emrullah Tınaz (Usta, emekli Sani Mülazım), Muhittin Uçman (Kesim Ustası), Yusuf Akdoğan (Kesim Ustası), Rahmi Delikan (Makinist) (Askeri Fabrikalar Tarihçesi, 1940, s.152, 155).
- 8 Salahaddin Refik Sırmalı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Tosun, Ç.B. ve Özsu, A.C. (2014). Cumhuriyet Dönemi'nin Art Deco mobilya tasarımları: Salahaddin Refik Sırmalı ve Atatürk'ün çalışma odası. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 216-235; Tanyer, T. (2021). Salahaddin Refik Bey'in Mobilya Mağazası ve Fabrikası. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 51, 347-366.
- 9 Cumhuriyet Dönemi'nde istihdam edilen Macar uzmanlar için bkz.: Yıldırım, S. (2012). Cumhuriyet Dönemi'nde Türk-Macar ilişkileri çerçevesinde istihdam edilen Macar uzmanlar. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 121-150

ne dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında yer alan mobilya fabrikaları, atölyeleri, mağazalarına ait reklamların tespiti için birincil kaynak olan telefon rehberlerine odaklanılmıştır. Millî Kütüphane üzerinden yapılan tarama sonucunda; Ankara'ya ait mevcut telefon rehberlerinin listesi çıkarılmış, çalışma sınırlılıkları içerisinde ve kütüphanede yer alan rehberler (1930-31, 1931-32, 1934-35, 1937-38, 1940-41, 1941, 1942, 1944, 1948, 1953, 1955, 1958) incelenmeye alınmıştır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümde reklamcılığın ortaya çıkışı ile Geç Osmanlı Dönemi'ne ait ilk reklam örneklerine değinilmiş, çalışmanın ikinci bölümünde ise Ankara'daki mobilya fabrikaları, atölyeleri, mağazalarına ait döküm çıkartılarak bu işletmelerin reklamlarına odaklanılmıştır. Kimi zaman anlatıya işletmelerin çeşitli mecralarda yer alan reklamları dâhil edilmiştir. Sonuç bölümünde ise mobilya fabrikaları, atölyeleri, mağazalarına ait reklamlar elde edilen veriler ve dönem bağlamında değerlendirilmiştir.

Geç Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e Reklamların Gelişimi

Talep yaratma sanatı olan reklam, bir işin, bir malın veya bir hizmetin para karşılığında genel yayın araçlarında tarif edilerek geniş halk kitlelerine duyurulmasıdır (Topşümer ve Elden, 2015, s.14). Tarihçesi MÖ 3000'li yıllara dek uzanan reklamın ilk örnekleri genellikle çığırkanlar ve tellallar tarafından yapılan sesli duyurular iken yazılı ilan türünün ilk örneği, sahibinden kaçan Shen adlı köleyi bulan kişiye altın verileceğini belirten ilandır (Yardımcı, Genç ve Süloğlu, 2017, s. 87-89). İlan niteliğindeki ilk örneklerin akabinde reklamcılığın asıl kimliği matbaanın icadı ile şekillenmiş, matbaanın kullanılmaya başlanmasıyla ilk duvar afişleri ortaya çıkmış, reklamlar zamanla tüm toplumsal olayları ve yönetsel etkinlikleri kamuoyuna duyurma-tanıtma yazılarına sonra da görüntülü duyurulara dönüşmüştür (Çamdereli ve Varlı, 2009, s. 10).

Matbaanın çok geç kullanılmaya başlanmasının yanı sıra ilan teşhirdir, teşhir ayıptır şeklinde özetlenen inanç nedeniyle, Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik faaliyetlerde basılı reklam Avrupa'ya kıyasla çok geç kullanılmıştır.

Tellallar, seyyar satıcılar ve dükkân alametleri aracılığıyla yapılan reklamı önceleyen ilk uygulamaların ardından, reklamcılığın Osmanlı topraklarındaki asıl gelişimi modernleşmenin hız kazandığı 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. 1840'lı yıllarda Osmanlı pazarı Avrupa malları için açık pazar hâline gelmiş, batı ülkeleri üretimlerini pazarlayabilmek adına öncelikle Pera'da mağazalar açarak bu yapıların vitrinlerinden özellikle lüks tüketime yönelik üretimlerini teşhir etmiş, satış stratejilerini süreli yayımlar¹⁰-kartpostallar-el ilanları ve açık hava yoluyla yaptıkları reklamlarla geliştirmiştir (Köse, 2016, s.195-233).

Mağazalar ve reklamlar Osmanlı halkının tüketim alışkanlıklarındaki köklü değişimlerin en somut örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern yaşam tarzına yönelik içeriklere sahip olması açısından oldukça dikkat çeken reklamların hedef kitlesi kadınlar olmasına rağmen, reklam metinlerinden kadına nadiren kendi başına hitap edilmiştir. İlk reklam örneklerinin çoğu; hedef kitleye verilen bilgiler, müşterilerin davet edildiği mağazaların adres bilgileri ile ürünlerin fiyat bilgilerinden oluşmaktadır. Yayımlanan reklamların büyük bir kısmı metin ilanı iken bu ilanlarda önemli sayılan içeriklerin vurgulanması amacıyla çeşitli biçimlerde harfler ve puntolar kullanılmıştır (Köse, 2016, s. 195-233). Bu dönemde yayımlanan reklamlardaki baş aktörlerinden biri, modernleşme süreciyle dönemin kamusal ve evsel yapıların iç mekânlarında kullanım alanı bulan modern mobilyalardır. Dönemin kamusal ve evsel iç mekânlarında kullanılan modern mobilyaların çoğu ithal ürünlerdir, mobilya reklamlarının hâkimi de yabancı markalardır. Gazete reklamlarında en sık yer alan firmalar; Maison Psalty, Baker Mağazaları, Lazzora Franko, Şark Pazarı, Kırmızı Horoz Şirketi ve The Coq Rpuge Company Ltd.'dir (Uzunarslan, 2002, s. 121) (Şekil 1).

Cumhuriyet'in ilanına kadar gerek reklamların gerek yayımlandıkları mecraların hedef kitlesi İstanbul iken, yeni rejim ve devletçilik anlayışının bir sonucu olarak ibre Ankara'ya dönmüştür. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet en büyük reklam veren yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Reklam metinlerine dönemin söylemleri ve görsel modernlik kültürü yer almıştır. Sümerbank, İnhi-

10 Osmanlı topraklarında reklam içeren ilk gazete, Batı Anadolu ve Ege ticaretini tanıtmak amacıyla kurulan, levanten Alexander Blacque'a ait *Spectateur Oriental* (1821) adlı gazetedir. Osmanlı'da bilinçli ilan faaliyetleri ise 1840 yılında *Ceride-i Havadis*'in yayımlanmasıyla başlamıştır. *Ceride-i Havadis*'in ilan sütunlarındaki yenilik, nadiren de olsa ilanlara başlık verilmesi ve bir ilaç reklamında resim kullanılmasıdır (Yavuz, 2011, s.188).

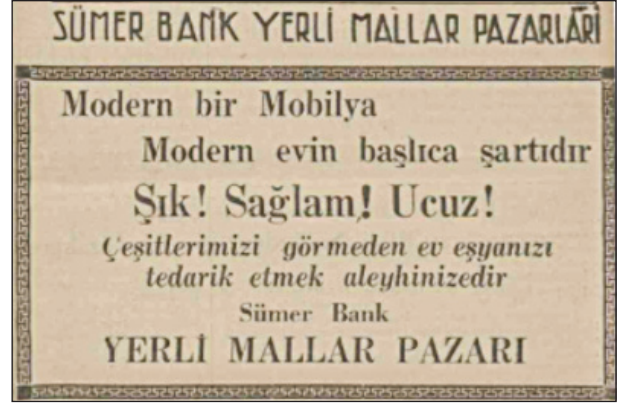

Şekil 1. Baker Mağazası'na ait reklam.

Kaynak: İlan-ı Ticaret, s. 80.

sarlar İdaresi, Milli Piyango İdaresi, İş Bankası ve Ziraat Bankası bu dönemin başta gelen reklam verenleri iken, reklamların içeriği; yerli malları tanıtmak, sevdirmek, kullanırmak ve vatandaşları tasarrufa teşvik etme olmuştur. Münif Fehim, Ramiz Gökçe, Togo, Necmi Rıza, Erçüment, Mazhar Resmor, Cemal Nadir ve Maffak İhsan, dönemin reklamlarında imzası bulunan kültürel üreticilerin başında gelirken, bu isimler resimleme tekniklerini ve çizimlerini reklam alanında ihtiyaca cevap verecek biçimde kullanmışlardır. 1930'lu yıllarda ilanlarda grafik dili olarak karikatür kullanımının yaygınlığı dikkat çekmektedir (Hızal, 2013, s. 74-82).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde toplumsal bir alan olarak düzenlenen modern yaşam tarzına uygun konutlar ve iç mekânlarına ait anlatı, dönemin reklamlarında yer alan konular arasındadır. Telefon, koltuk, masa, saat, radyo gibi modern ve batılı yaşam tarzının eşyaları modern evin bileşenleri olarak metinlerde yeniden üretilmekte ve dönemin haber metinlerinde de evlerin içinin nasıl düzenleneceği bildirilmektedir. Bu anlatıda konutun içi ve dışı sadece fiziksel anlamda düzenlenmemiş, evde yaşayanların tanımı da donatıda kullanılan mobilyaların

Şekil 2. Sümer Bank Yerli Mallar Pazarları'na ait mobilya reklamı.

Kaynak: "Sümer Bank Yerli Mallar Pazarları," 1936.

özellikleri de yeniden yaratılmıştır. Bu bağlamda reklam metinlerinin paradigması modern ev iken, düz hatlı kübik sade ve süsüz modern mobilyalar modern evin vazgeçilmezleridir (Hızal, 2013, s. 198-201) (Şekil 2).

1930-1960 Ankara Telefon Rehberlerinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları, Atölyeleri, Mağazaları ve Reklamları

1) 1930'lu Yıllara Ait Telefon Rehberleri

Tablo 1'de görüldüğü üzere, 1930-1931 tarihli Ankara telefon rehberine beş işletme kayıtlı iken rehberde iki işletmeye ait mobilya reklamı vardır.¹¹

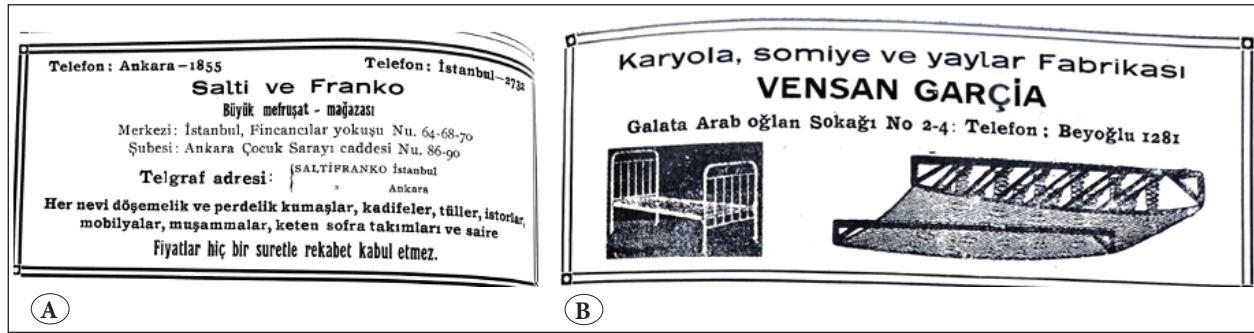
Salti ve Franko'nun reklamında işletmenin üretim kalemleri sıralanmışken "fiyatlarımız rekabet kabul edilmeyecek derecededir" cümlesiyle işletmenin fiyat politikasına vurgu yapılmıştır (Ankara Telefon Rehberi, 1930-31). Karyola, somiye (somya) ve yay üreten Vensan Garçia'nın reklamında fotoğraf ve çizimin birlikte kullanıldığı görsel bir metin tercih edilmiştir. Reklam metninde tüketiciyle sadece fabrikanın adresi ve üretim kalemleri paylaşılmıştır (Şekil 3A ve 3 B).

11 Ayrıca bu rehberin 136. sayfasında İstanbul Beyoğlu'ndaki F. Balatti Mobilya Fabrikası'nın 31 Ağustos 1929 Galata Saray Birinci Sanayi Sergisi'nde madalya aldığı bilgisi yer almaktadır.

Tablo 1. 1930-31 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları/Atölyeleri Mağazaları.

İşletmenin Adı/ Sahibi	Adresi	Telefon Numarası
Keçeci Zade Mehmet B. Mobilya Mağazası	Çocuk Sarayı Cad.	1652
Salti Franko, Mobilya Mağazası	Çocuksarayı Cad.	1855
Sebat Fabrikası	Akköprü Cad.	1831
Selahettin Refik B. Fabrikası	Akköprü civarında	1830
Suhulet Marangoz Fabrikası	İtfaiye Meydanı	2215

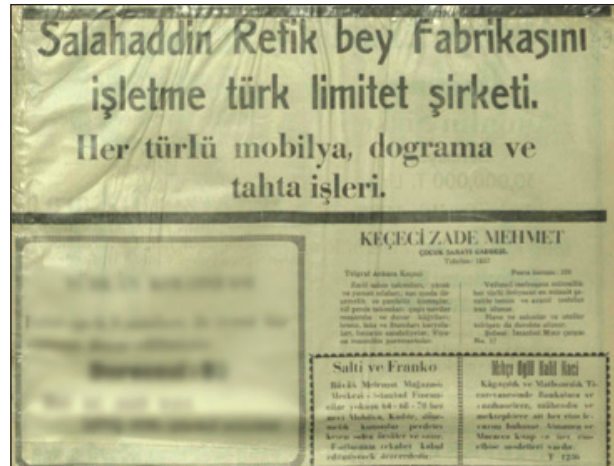
Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1930-31.

Şekil 3A ve 3B. Salti ve Franko ile Vensan Garçia adlı firmalara ait reklamlar.

Kaynak: 1930-31 Ankara telefon rehberi, s.120, 141.

3 Mart 1930 tarihli *Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*'nde Salahaddin Refik Bey Fabrikası, Keçeci Zade Mehmet Bey Mobilya Mağazası, Salti ve Franko Mağazası'na ait reklamlar yayımlanmıştır. Aynı sayfada bulunan reklamlar metin ilanı şeklindedir. Koyu ve büyük puntolar kullanılan Salahaddin Refik Bey Fabrikası'na ait reklamda sadece fabrikanın üretim kalemleri belirtilmiştir. Benzer şekilde üretim kalemlerini sıralayan Keçeci Zade Mehmet'e ait reklamda fabrikanın tefrişat yaptığı da belirtilmiştir. Salti ve Franko'ya ait reklam ise işletmenin telefon rehberine verdiği reklamın bir benzeridir. Salahaddin Refik B. Fabrikası aynı gazetenin 2-12 Haziran 1930 tarihleri arasında "Ucuz Eşya Sergisi" ilanı vermiş, 19 Aralık 1930 tarihinde ise "Memleketimizde Modern Mobilye Fabrikası" başlıklı tam sayfa yazıda fabrika tanıtılmıştır (Şekil 4 ve 5).

1931-1932 tarihli Ankara telefon rehberi incelendiğinde kentteki mevcut beş işletmenin arasına Cumhuriyet Marangoz Doğrama ve Un Fabrikası'nın katıldığı görülmektedir. Salti ve Franko'nun yanı sıra, daha önce telefon rehberinde reklamları bulunmayan Salahaddin Refik Fabrikası, 1931-1932 tarihli rehberde metin ilanı şeklinde

Şekil 4. Salahaddin Refik, Keçeci Zade Mehmet ve Salti ve Franko, gazete reklamları.

Kaynak: "Salahaddin Refik, Keçeci Zade Mehmet ve Salti ve Franko," 1930.

reklam vermeyi tercih etmiştir. Fiyat politikasında iddialı olmayı sürdüren Salti ve Franko'ya ait reklamda farklı yazı şekilleri ve puntolar kullanılmışken reklamdaki

Ucuz Eşya Sergisi

15 Haziran 1930 tarihinden itibaren 10 gün müddetle
Selahattin Refik B. Fabrikasında (Toygar köprüsü yanında)
Yatak odası, Yemek odası, Salon
eşyasından mürekkep 20 parçadan ibaret ev eşya takımları 3 muhtelif tip üzerinden:
Tip 1- 580 lira Tip 2- 700 lira Tip 3- 1100 lira

Şekil 5. Salahaddin Refik B. Fabrikası'na ait ilan ve tanıtım haberi.

Kaynak: "Salahaddin Refik B. Fabrikası," 1930.

Salti ve Franko
Büyük mefruşat mağazası

Merkezi: İstanbul, Bakırçılar caddesi No. 89 Telefon: 22732
Şubesi: Ankara, Balık pazar No. 173 Telefon: 1855
Telgraf adresi: SALETIFRANKO İstanbul
Ankara

Her nevi döşemelik ve perdelik kumaşlar, kadifeler, tüller, istorlar,
mobilyalar, muşammalar, keten sofra takımları ve raire.
Fiyatlar hiç bir suretle rekabet kabul etmez.

Şekil 6A, 6B ve 6C. Salti ve Franko ve Salahaddin Refik Fabrikası reklamları.

Kaynak: 6A ve 6B:Ankara telefon rehberi 1931-32, s.103; 6C: Salt Araştırma (Envanter No: AHANKA184).

ANKARA
Selâhattin Refik
Müessesesi

Ankara Akköprü civarında
Telefon: 1830

En iyi şekilde her nevi Doğru-
marlık, mobilya ve Akşam Salon
takımları insal edilir.
Bu işlere ait her türlü sipariş
kabul olunur.

Ucuz - Sağlam - Güzel

Telefon
Fabrika 1830
Satılmaması 2792

1 LIRAYA YUZU İLE KUŞTUYU YASTIK

İstanbul'da Çakmakçılar, Sandalyacılar, Kuştüyü Fabrikasında kuştüyü-
nün kilosu 100 kuruş, yünü ile yorgan 12, şilte 10 liradır. Kuştüyüne mahsus
kumaşlar bulunur. Toptan satışa tenzilât vardır. Tel. 28027.
Ankara'da satış mağazası: **SALTİ FRANKO**

SALTİ VE FRANKO
Büyük mefruşat ve mobilya mağazası

Ankara 2 inci Anafartalar No. 7
Sayın müşterilerinin bayramını tebrik eder.

Şekil 7. Salti ve Franko, gazete reklamı.

Kaynak: "Salti ve Franko," 1933,1939.

vurgu firma isminde, üretim kalemlerinde ve fiyata dair cümlede (Şekil 6A). Salahaddin Refik Fabrikası'na ait reklam tam sayfa basılmıştır. Gazete reklamından farklı olarak bu kez firma logosunun yer aldığı reklam metninde, fabrika üretimleri "ucuz- sağlam- güzel" sıfatlarıyla vurgulanmış, doğrudan vaat sunan "uzun vade" seçeneği ile alıcıların dikkati çekilmeye çalışılmıştır (Şekil 6B). Salahaddin Refik B. Fabrikasına ait tarihsiz el ilanı, işletmenin diğer reklamları gibi üretim kalemlerinin sıralandığı metin ilanı şeklinde iken tek fark sipariş usulü ile çalıştıklarına yönelik vurgudur (Şekil 6C).

1934-35 tarihli Ankara telefon rehberine mobilya sanayisinde çalışan 3 kişi (Ahmet İhsan B., Rabeno Efendi, Mustafa B.) ve üç işletme kayıtlıdır. Anadolu Mobile ve

Doğrama Fabrikası, Başlangıç Doğrama ve Marangoz Fabrikası (Akköprü), mobilya sanayisine yeni katılan işletmelerdir. Yukarıda ismi geçen işletmeler ve şahıslar 1934-1935 Ankara telefon rehberine reklam vermemişlerdir (Tablo 2).

Tablo 3'te ismi geçen mobilya mağazaları ve fabrikaları 1937-1938 Ankara telefon rehberine reklam vermemiştir. Salti ve Franko Mobilya Mağazasının reklamlarına *Ulus* ve *Akşam* gazetelerinde rastlanmaktadır. Her iki gazetede yer alan reklamlar metin ilanıdır; 1933 tarihli gazetede reklamda mobilya değil bir yan ürün olan yastık ön plana çıkartılmıştır. 1939 tarihli reklam ise aslında bir bayram kutlamasıdır (Tablo 3) (Şekil 7).

Tablo 2. 1934-35 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları/Atölyeleri Mağazaları.

İşletmenin Adı	Adresi	Telefon Numarası
Ahmet İhsan B., *Mobilyacı	Işıklar Cad.	2114
Anadolu Mobile ve Doğrama Fabrikası	-	2790
Başlangıç Doğrama ve Marangoz Fabrikası	Akköprü	3029
Keçeci Zade Mehmet B., Mobilya mağazası	Mevsim so. İhsan Bey ap.	1652
Mustafa B., Cebeci Marangoz Fabrikası, *sahibi	Cebeci	3393
Rabeno Ef., *Mobilye ve Döşemeci	Kınacızade Han	1426

Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1934-35.

Tablo 3. 1937-38 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları/Atölyeleri Mağazaları

İşletmenin Adı	Adresi	Telefon Numarası
Ahmet Engürü, *Mobilyacı	Işıklar Cad. No. 1	?
Ali Mobilya ve Doğrama Fabrikası	Bentderesi	1545
Başlangıç Doğrama ve Marangoz Fabrikası	Akköprü Cad. 32.	3029
Cumhuriyet Marangoz Fabrikası (Sadettin Afyon)		32.. ?
Güzel'ar Marangoz Fabrikası (Kasım Dağlıoğlu ve Hasan Gürgen)		2848
Halil Sümer, Marangoz Evi	Yenişehir Lozan Meydanı Sıtkı Apt. 6.	3132
Haraççı Kardeşler Mobilya Şirketi	Nedim. Kınacı Han Pasajı No. 9	1426
Bozkurt Marangoz Evi (Haydar Berkmen)	Bentderesi Horhor Çeşmesi No. 20	2091
İhsan Yılmaz ve oğlu Halil Yılmaz, Mobilya Tecimevi	Adliye Sarayı Karşısı No. 38	2608
Sebat Marangoz Fabrikası (Mahmud Şevket Alanya)		1831
Mehmet Başlangıç, Doğrama ve Marangoz Fabrikası	Akköprü İstanbul Cad. No. 32	3029
Mehmed Keçeci Mobilya Mağazası	Mevsim So. İhsanbey Apt.	1652
Razı Baki Ural *Mobilyacı	Balıkpazarı Sayıtlar So. No. 43.	28..
Cumhuriyet Marangoz Fabrikası (Sadettin Afyon)		3328
Said Kemal, *Mobilyacı	Balıkpazarı Aydın So. No. 6.	2308
Salti Franko Mobilya Mağazası	İkinci Anafartalar Cad.	1856
Suhulet Marangoz Fabrikası (Ziya ve İhsan)	Akköprü Cad. 22	3258
Yeni Ankara Marangoz Fabrikası (Mehmed Kerim)	Akköprü	3018

Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1937-38.

Gazetelerin ilan-reklam sayfalarını tercih eden diğer bir işletme Halil Sümer Marangoz Evi'dir. Müşterilerine reklamla değil bayram tebriği ile ulaşmak isteyen işletme *Ulus* gazetesinde iki gün üst üste aynı tebrik ilanını yayımlatmıştır (Şekil 8).

Ankara telefon rehberlerinde adına ilk kez 1937-1938 yılında rastladığımız Haraççı Kardeşler Mobilya Şirketi ilk şubesini İstanbul'da açmıştır. Haraççı Kardeşler Mobilya

Şirketi'ne ait reklamlar *Anadolu* ve *Yeni Asır* gazetelerinde yer almaktadır. Şirketin üç reklamında aynı metin kullanılmıştır. Mobilyanın iyi bir "etiket" olduğunu vurgulayan reklam metni adeta Erken Cumhuriyet Dönemi'nde evsel iç mekânlara yönelik kaleme alınan yazılardan alıntı gibidir. İşletmenin reklamları genel kitleye hitap etmekle birlikte, 1937 ve 1938 tarihli iki reklamda özellikle memurlara bir mesaj vardır. Reklamlarda kullanılan

Şekil 8. Halil Sümer, bayram tebrik ilanı.

Kaynak: "Halil Sümer Marangoz Evi", 1937.

iç mekân görselleri çizim iken, iç mekân görselindeki mobilyalar muhtemelen şirketin kendi üretimleridir. 1936 tarihli reklamda ofis mobilyası, diğer reklamlarda ise ev mobilyası kullanılmıştır. 1938 tarihli reklamda yer alan koltuk adam ilgi çekicidir. Memurlara uzun taksit imkânını müjdeleyen reklamdaki bu karikatürün, takım elbisesi ile bir memuru temsil etmesi hedef kitle ile doğrudan bir ilişki kurulmasını sağlamaktadır (Şekil 9A, 9B ve 9C).

2) 1940'lı Yıllara Ait Ankara Telefon Rehberleri

1940-1941 tarihli telefon rehberinde yer alan işletmeler bu basıma reklam vermemiştir (Tablo 4).

Ankara telefon rehberlerinde izine en erken 1940 tarihinde rastladığımız Ziya Kırал Mobilya ve Doğrama

Fabrikası'nın İstanbul'daki yeri 1930'larda açılmış olmalıdır. İstanbul'daki fabrikaya ait reklamlar *Haber* gazetesinin 1936 tarihli iki ayrı basımında yer almıştır (Şekil 10).

Metin ilanı üzerine kurgulanan iki ilan birbirinin aynıdır. İlk kez kadınlara da hitap edilen reklam metninde göze çarpan şey, kırmızı renkle ve büyük puntolar ile yazılmış "veresiye" ifadesidir. Veresiyenin yanı sıra uzun vadeler özelliği ile mobilya alıcısının dikkatini çekmeye çalışan fabrika, müşterilerinin istediği model üzerinden üretim yapılabilme özelliğine sahiptir.

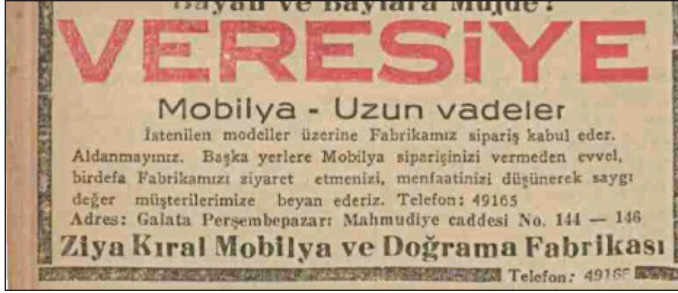
Ziya Kırал Mobilya ve Doğrama Fabrikasına ait diğer bir reklam tarihsizdir. Görsel metinden meydana gelen reklamda ilk kez fabrika yapısının fotoğrafı kullanılmıştır. İlanda öncelikle fabrika sahibi ön plana çıkarılmış, ardından ürünler "zarif sağlam ucuz" sıfatlarıyla tanıtılmıştır. İlanda mobilya görseli yerine fabrika yapısı tercih edilmiştir. İlanda kullanılan görsel aslında Salahaddin Refik Bey Fabrikasıdır. Bu reklam sayesinde fabrikanın 1940'larda Ziya Kırал'a devredildiğini sonucunu çıkartabiliriz (Şekil 11).

1941 tarihli telefon rehberi incelendiğinde; 1940 yılında mevcut olan bazı işletmelerin (Ahmet Niyazi Engürü: Döşeme, Mobilya Yapım Evi, Ali Güllüoğlu Mobilya ve Doğrama Fabrikası, Büyük Cebeci Marangoz Fabrikası, İbrahim Karahmetoğlu Halı ve Mobilya Mağazası, Yeni Ankara Marangoz Fabrikası, Güzel Ar Marangoz Fabrikası, Mehmet Keçeci Mobilya Mağazası, Sait Erdoğru Mobilya ve Döşeme Atölyesi, Ziya Kırал Doğrama Mobilya Fabrikaları) 1941 tarihli rehberde yer almadı-

Şekil 9A, 9B ve 9C. Haraççı Kardeşler Mobilya Şirketi, gazete reklamları.

Kaynak: "Haraççı Kardeşler", 1936, 1937, 1938.

Şekil 10. Ziya Kiral Mobilya ve Doğrama Fabrikası, İstanbul.
Kaynak: "Ziya Kiral Mobilya ve Doğrama Fabrikası", 1936.

Şekil 11. Ziya Kiral Fabrikası.
Kaynak: Kübra Çeber kişisel arşivi.

Tablo 4. 1940-41 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları/Atölyeleri Mağazaları

İşletme Adı	İşletme Adresi	Telefon Numarası
Adil Tuzcu *Dekoratör	Necati Bey C. 4.Y.Ş.	5890
Meraklı Marangoz Fabrikası, Ahmet Elsev, Emin Atıla	Saman P. Akgün S.13	3965
Ahmet Niyazi Engürü: Döşeme, Mobilya Yapım Evi	Işıklar C. 4.	3002
Ali Güllüoğlu. Mobilya ve Doğrama Fabrikası	Bentderesi	1545
Başlangıç Doğrama ve Marangoz Fabrikası	Akköprü C. 32	3029
Cumhuriyet Marangoz Fabrikası (Sadettin Afyon)		3328
Uysal Mobilya Yapma Evi (Fikri Meriç Akar)	Tabakhane 93	1942
Halil Sümer Marangoz Evi	Lozan Mey. Sıktı Apt. altı Y.Ş.	6132
Haraççı Kardeşler Mobilya Kollektif Şirketi	Anaf. C. Talas Apt. altı	1426
Bozkurt Marangoz Evi (Haydar Berkmen)	İstanbul C.204/206	2091
Büyük Cebeci Marangoz Fabrikası (İbrahim Güçar)	İçcebeci Dirim S.3	3969
İbrahim Karaahmetoğlu, Halı ve Mobilya Mağazası	Anaf C.22	3624
Güzel Ar Marangoz Fabrikası (Kasım Dağoğlu)	Telgaz Ci. Atatürk Lisesi İnşaatı içinde	6848
Yeni Ankara Marangoz Fabrikası (Kerim Avcı)	Akköprü	3018
Model Mobilya Mağazası (Macit Sezertam)	Atatürk Bul. Sosyal Apt. 1/5	6373
Sebat Marangoz Fabrikası (Mahmut Alanya)	Keçiören	2079
Mehmet Başlangıç, Doğrama ve Marangoz Fabrikası	Akköprü İstanbul C.32	3039
Mehmet Keçeci Mobilya Mağazası	Mevsim S. İhsan Bey Apt.	1652
Mustafa Soytopcu, *Marangoz	Tüze C. Altan S.7	2581
Rıza Baki Ural, *Mobilyacı	Balıkpazarı Saylavlar S.43	2897
Cumhuriyet Marangoz Fabrikası (Sadettin Afyon)		3328
Sait Erdoğru, Mobilya ve Döşeme Atölyesi	B. Pazarı Aydın S.10	2306
Salti Franko Mobilya Mağazası	İkinci Anaf. C.	1855
Yeni Ankara Marangoz Fabrikası (Mehmet Kerim)	Akköprü	3018
Yılmaz Mobilya Mağazası (Halil Yılmaz)	Anaf. C.	2600
Ziya Kiral, Doğrama Mobilya Fabrikaları	Akköprü C.	3807

Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1940-41

Şekil 12A, 12B ve 12C. Bursa Mobilya Pazarı, gazete ilanları.
Kaynak: "Bursa Mobilya Pazarı," 1941, 1947, 1948.

Şekil 13. Haraççı Kardeşler Mobilya Kolektif Şirketi.
Kaynak: Koç ve Baskıcı, 2013, s. 93.

Şekil 14. Kenan Talu Dekor Mobilya Atölyesi, reklam.
Kaynak: Ankara telefon rehberi, 1944, s.185.

ği görülürken, bu tarihte rehberde altı adet yeni işletme (Bursa Mobilya Pazarı, Uysal Mobilya Yapımevi, Güven Marangoz Mobilya Fabrikası, Özen Mobilya Evi, Hıfzı Menemenli Marangoz Atölyesi) dâhil edilmiştir. Tıpkı 1940 yılında olduğu gibi 1941 yılında da Ankara telefon rehberindeki mobilya mağazaları, atölyeleri, fabrikaları rehberde reklam vermemişlerdir. Bursa Mobilya Pazarı'na ait ilanlara *Ulus* gazetesinde rastlıyoruz. Bursa Mobilya Pazarına ait tüm reklamlar metin ilanlardır. 23 Ekim 1941 tarihli ilk ilan Bursa Mobilya Pazarı'nın açıldığını Ankara halkına haber vermektedir. 1947 tarihli reklamda ise ilk kez bir işletmenin "mobilya siparişi garantili" satış politikası yürüttüğünü görülmektedir (Şekil 12A, 12B ve 12C).

1942 tarihli Ankara telefon rehberi 1941 tarihli rehberin bir devamı niteliğinde iken, Adil Esener ve Şeriki Ahmed Sarp'a ait Ağaç İş Marangoz Fabrikası yeni açılan bir işletme olarak karşımıza çıkmaktadır. Telefon rehberinde yer alan on dört işletme rehberde reklam vermemiştir. Adına ilk kez 1937-1938 tarihli Ankara telefon rehberin-

de rastladığımız Haraççı Kardeşler Mobilya Kolektif Şirketinin 1940'li yıllara ait bir reklam broşürü *Türk Ticaret Yıllığı*'nda yer almaktadır. Reklam görsel bir metin üzerinden ilerlemektedir. İç mekân kesitinde karo mozaik döşeli zeminde bir tekli koltuk yer almaktadır. "Zarafetin asaleti" "yarım asırlık mazi" kelimeleri ile kendini tanıtan şirket, müşterilerini taksitle satış yapılan teşhir salonlarına çağırılmaktadır (Şekil 13).

1944 tarihli Ankara telefon rehberinde üçü yeni işletme olmak üzere toplamda 24 işletme vardır. Bu işletmeler içerisinde sadece Kenan Talu Dekor Mobilya Evi rehberde reklam vermiştir. Görsel kullanılmayan reklamda atölyenin adı ön plana çıkartılmıştır (Tablo 5) (Şekil 14).

1948 yılında Ankara'daki mobilya sanayisine beş yeni işletme dâhil olmuştur. 1948 tarihli telefon rehberinde yayınlanan mobilyacı reklamları Kenan Talu Dekor Mobilya Atölyesi ile Sebat Marangoz Fabrikasına aittir. Kenan Talu Dekor Mobilya Atölyesi reklamını pekiştirebilmek adına rehberin farklı sayfalarına ikisi tam sayfa ol-

Tablo 5. 1944 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları, Atölyeleri, Mağazaları

İşletme Adı	İşletme Adresi	Telefon Numarası
Adil Tuzcu, *Dekorator	G.M. Kemal Bul. No.4 Y.Ş.	5890
Başlangıç Marangoz Fabrikası	Akköprü C. No. 32	3029
Uysal Mobilya Yapım Evi (Fikri Meriçakar)	Tabakhane Meydanı No.9	1942
Güven Marangoz Mobilya Fabrikası (Ziya Severöz ve Fahri Asrak)	Akköprü 22/24	3258
Halil Sümer Marangoz Evi	Lozan Meydanı Sıktı Apt. altı Y.Ş.	6132
Haraççı Kardeşler Mobilya Kollektif Şirketi	Anaf. C. Talas Apt. altı	1462
Özen Mobilya Evi (Hasan Berkalp)	Anaf. C. Şan S. No.8	2218
Bozkurt Marangoz Evi (Haydar Berkmen)	Ön Cebeci No.11	2091
Hıfzı Menemenli Marangoz Atölyesi	Tabakhane Meydanı No.99	2333
Kasım Dağlıoğlu Marangoz Fabrikası	Akköprü İstanbul C. Ardiç S.	3780
Kenan Talu Dekor Mobilya Evi	İstanbul C. No.44 Akköprü	3651
Model Mobilya Mağazası (Macid Sezertam)	Atatürk Bul. Soysal Apt. 1/5	6373
Halil Sümer, *Marangoz	Lozan Meydanı Sıktı Apt. Y.Ş.	6132
Mehmed Başlangıç Doğrama ve Marangoz Fabrikası	Akköprü İstanbul C. 32	3029
Mustafa Soytopçu, *Marangoz	Tüze C. Altan S. No.7	2581
Mustafa Uluoğlakçı, Marangoz Atölyesi	Akköprü Yenituran Kanarya S.18	3969
Rıza Baki Ural, *Mobilyacı	Balıkpazarı Saylavlar S.no.43	2897
Said Erdoğan Mobilya ve Döşeme Atölyesi	Balıkpazarı Aydın S. No.6	2306
Salti Franko Mobilya Mağazası	Anaf. C. No. 153	1855
Sebat Marangoz Fabrikası (Mehmed Çetinkaya)	İstanbul C. No.31	1831
Tahsin Keçecioğlu Mobilya Mağazası	Hekimler S. İhsanbey Apt. altı No.4	1652
Ünal Doğrama ve Mobilya Fabrikası	Bent deresi	1545
Yılmaz Mobilya Mağazası (Halil Yılmaz)	Anaf. C.	2600

Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1944

mak üzere toplamda beş ilan vermiştir. Birbirinin aynı olan tam sayfa reklamlarda lacivert renk tercih edilmiştir. Reklamda ters üçgen çevre içinde modern bir iç mekân çizimi yer almaktadır. Küçük reklamlarda kullanılan metin aynıdır, sadece reklamın sınırlarını belirleyen çerçeveler farklıdır (Tablo 6) (Şekil 15).

1930 yılından beri Ankara'da Sebat Marangoz Fabrikası ilk kez 1948 yılına ait telefon rehberine reklam vermiştir. Tam sayfa olan ilan görsel bir metindir. İki makine çiziminin yer aldığı reklamda fabrika, belki de son teknolojiye sahip olan, doğrama ve kereste makinalarını ve üretimini öne çıkarmak istemiş olmalıdır (Şekil 16).

Şekil 15. Kenan Talu, Dekor Mobilya Atölyesi, reklam.

Kaynak: Ankara telefon rehberi, 1948, s. 228.

Tablo 6. 1948 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları, Atölyeleri, Mağazaları

İşletme Adı/Sahibi	Adresi	Telefon No
Meraklı Marangoz Fabrikası (Ahmet Elsev ve Emin Atila)	Samancıpazarı Daracık S. No.13	3965
Ahmet Niyazi Engürü Döşeme Mobilya Yapımevi	Işıklar C. No.6	13627
Ali Nihat Atagür, * <i>Ressam Dekoratör</i>	İstanbul C. Soydaşlar S. No.2	10119
Başarı Marangoz Atölyesi (Sadık Özmen)	Bentderesi Tabakhane Meydanı	12170
Başlangıç Marangoz Fabrikası	Akköprü C. No. 32	13644
Bursa Mobilya Pazarı (Murat Öztürker)	2. Anaf. C. No:198	14091
Dekor Mobilya Evi (Kenan Talu)	İstanbul C. No.44 Akköprü	11222
Doğruluk Marangoz ve Döşeme Yapım ve Tamir Evi (Ahmet Karaca)	Necatibey Cad. No.53	23492
Doğruyol Marangoz Atölyesi (Salih Özyazgan)	İstanbul C. No.160 Akköprü	11192
Emlak Bank Yapı Limited Şirketi Marangoz Atölyesi		12178
Güven Marangoz Fabrikası (Ziya Severöz ve Fahri Asrak)	Akköprü 22/24	13738
Güven Mobilya Evi	Anafartalar Konya S. No.19	14298
Hakkı Arman * <i>Dekoratör/ Ressam</i>	Adakale S. Bilkur Apt. D.5 Y.Ş.	23420
Halil Sümer Marangoz Evi	Lozan Meydanı Sıktı Apt. 6. Y.Ş.	22132
Haraççı Kardeşler Mobilya Kollektif Şirketi	Anaf. C. Talas Apt. 6	15143
Hasan Basrı Uzel, Mobilya Ağaçşileri Yapımevi	Tabakhane Belediye Ambarları arkası No.99	12751
Özen Mobilya Evi (Hasan Berkalp)	Anaf. C. Şan S. No:8	12683
Haşim Kozbek, * <i>Marangoz</i>	Çıkrıkçılar Yokuşu Kızılelma S. No.9	15154
İbrahim Kesman, * <i>Marangoz ve İnşaat Mütea.</i>	Sanayi C. Pul S. No.5	12767
Kasım Dağlıoğlu, Marangoz Fabrikası	Akköprü, İstanbul C. Ardiç S.5	14187
İnan Mobilya ve Doğrama Fabrikası (M. Ali Sütveren)	İstanbul C. No:32	13644
Model Mobilya Atölyesi (Macid Sezertam)	Tabakhane M. Kahkaha S.	13703
Sebat Marangoz Fabrikası (Mehmet Çetinkaya)	İstanbul C. 31	11600
Mustafa Soytopçu, * <i>Marangoz</i>	Tüze C. Altan S. No.7	13226
Mustafa Uluoğlakçı, Marangoz Atölyesi	Akköprü, Yeni Turan Kanarya S. 18	14295
Sebat Marangoz Fabrikası (Mehmet Çetinkaya)	İstanbul C. No.31	11600
Tahsin Keçecioğlu Mobilya Mağazası	Hekimler S. İhsan Bey Apt. altı 4	11521
Yılmaz Mobilya Mağazası (Halil Yılmaz)	Anaf. C.	13238

Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1948

3) 1950'li yıllara Ait Ankara Telefon Rehberleri

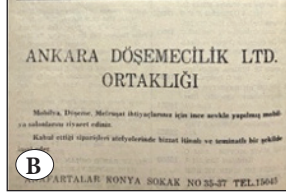
1953 tarihli Ankara telefon rehberinde yeni 17 mobilya fabrikası, atölyesi, mağazası tespit edilmiştir (Tablo 7).

Bursa Mobilya Pazarı, Hatay Möble, Ankara Döşemecilik Ltd. Ortaklığı, Mobilya Döşeme Mefruşat ve Haraççı Kardeşler mevcut telefon rehberine reklam veren işletmelerdir. Mobilya Döşeme Mefruşat ve Haraççı Kardeşler 1953 tarihli telefon rehberine yazılı metin şeklinde

ilan vermişlerdir. Ankara Döşemecilik Ltd. Ortaklığı görsel reklam metninde gerçek iç mekân fotoğrafı kullanmışken, Hatay Möble ve Bursa Mobilya Pazarı görsel metinlerinde çizim kullanmayı tercih etmiştir. Hatay Möblenin yatak odası çizimi ile Bursa Mobilya Pazarının yatak odası çizimleri açıları, mobilyaların çizimleri, yatakların niş içine yerleştirilmesi gibi özellikleriyle birbirlerini oldukça benzemektedir (Şekil 17A, 17B ve 17C).

Şekil 16. Sebat Marangoz Fabrikası.
Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1948.

Şekil 17A, 17B ve 17C. 1953 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde yer alan reklamlar.

Kaynak: Ankara telefon rehberi, 1953, s. 53, 93, 256, 258, 260.

1955 tarihli Ankara telefon rehberine 49 adet yeni işletme dâhil olmuştur. Bu işletmeler içerisinde Haraççı Kardeşler ve Ankara Döşemecilik Limited Ortaklığı mevcut rehberde reklam vermişlerdir. 1953 tarihli rehberde metin ilanı veren Haraççı Kardeşler bu kez reklamda görsel metin kullanmayı tercih etmiştir. Söz konusu reklam Devlet Tiyatrosunun 1953 tarihli yılbaşı eğlencesine ait program

ve davetiye de yer almaktadır.¹² Ankara Döşemecilik Limited Ortaklığı 1953'te olduğu gibi mevcut rehberde de gerçek iç mekân görseli kullanmış, sipariş usulü üretim vurgulanmıştır (Şekil 18A ve 18B).

1958 tarihli Ankara telefon rehberinde 80'i yeni olmak üzere toplamda 141 mobilya fabrikası, atölyesi, mağazası kayıtlıdır (Tablo 8).

12 Davetiye de yer alan reklam için bkz.: VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi, Envanter no: A123.

Tablo 7. 1953 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları, Atölyeleri, Mağazaları

İşletme Adı/Sahibi	Adresi	Telefon No
Acar Marangoz Atölyesi (Arslan Acar)	İstanbul C. Akköprü	16215
Adalı Sabri Marangoz Atölyesi	Çıkırıçılar Yk Safran H 69/17	11483
Akseki Marangoz Fabrikası Koll Ort	İstanbul C. Kanarya S. arkası 34	12470
Angelilidis Apostol Marangoz Atölyesi	Akköprü İstanbul C. 1 / 4	16701
Ar Mobilya Atölyesi	İstanbul C. 232	
Aydın Marangoz Atölyesi (Ömer Aydın)	İstanbul C. Atlı Spor 26	15761
Bahçelievler Mobilya Atölyesi (Garabet Çekirge)	7 C. Yeni Çar	32263
Başarır Hakkı *Marangoz	İçcebeci Evren S.	15617
Başarır Marangoz Atölyesi (Sadık Özmen)	Bend D. Tabakhane Mey.	12170
Baydede Mustafa Marangoz Fabrikası	Aktaş Bend D. C. 410	13920
Beker Fadıl * Mobilyacı	Yıldırım Beyazıt Mey 46	13687
Centilmen Mobilye Atölyesi (Fazlı Centilmen)	Akköprü İstanbul C. 184	14352
Bursa Mobilya Pazarı (Murat Öztürker)	Anaf C. 208	14091
Çeşit Mobilye Mağazası (Mehmet Kazazoğlu)	Işıklar C Konya S Kazazoğlu İş Hanı 1	13887
Çınar Marangoz Fabrikası (Mustafa Çetinkaya ve Nazmi Danışman)	Yazıhane Soğuk K. Neşe S. 34	15285
Dağlıoğlu Kasım Marangoz Fabrikası	Akköprü İstanbul C. Ardıç S. 5	14187
Dayanık Marangoz Fabrikası (Mehmet Ünal)	Tellikaya S. 26	26315
Dernek Marangoz Atölyesi (Hüseyin Baş)	Fevzi Pş M. Rüzgarlı S.	13642
Doğruyol Doğrama Mobilya Fabrikası (Salih Özyazgan)	İstanbul C. 160	11192
Döşeme Mobilya Yapım Evi (Ahmet Niyazi Engürü)	Işıklar C. 6	13627
Dülger İbrahim *Marangoz	İstanbul C. 64/D	10628
Emek İhsan Marangoz Atölyesi	İçcebeci Kutlugün S. 10/1	27362
Emek Mobilya Evi (Bedri Barboros)	Bendderesi Kevgir S. 101	15626
Emniyet Şkt.	İstanbul C. 178 Akköprü	11602
Emniyet Mobilya Atölyesi (Hüseyin Gür)	Talat Pş Bul 91	13988
Gayret Marangoz ve Doğrama Fabrikası (Ziya ve İbrahim Birbilen Kardeşler)	Soğuk K Su İşleri karşısı 7	15887
Güliş Mobilya Atölyesi	Anaf C. Vakıf Han 4	10210
Güven Mobilya ve Mefruşat Evi Koll Ort	Anaf C. Konya S 19	14298
Halk Evi Marangoz Evi (Sami Kuruç ve Halil Gergin)	Akköprü İstanbul C. 122	11828
Haraççı Kardeşler Mobilya Koll Şkt	Anaf C Talas Apt altı	15143
Hatay Oyma ve Mobilya Atölyesi (Mustafa Arafat)	Anaf C. Kapalı Çarşı 12	16772
Hız Marangoz Evi (Mehmet Hız)	Akköprü İstanbul C. 180	11926
İnan Mobilya ve Doğrama Fabrikası (M Ali Sütveren)	İstanbul C. 32	13644
İşlek Mehmet *Marangoz	Ulucanlar C. 42	14480

Tablo 7 devam

İşletme Adı/Sahibi	Adresi	Telefon No
İyigün Mustafa *Marangoz	Necati B C 18	26790
İzmir Mobilya Pazarı (Kemal Özdirim)	Işıklar C. 14	143381
Kozbek Haşim *Marangoz	Çıkrıkçılar Yk Kızılelma S. 9	15154
Meraklı Marangoz Fabrikası (Ahmet Elsev)	Saman P Daracık S 13	14293
Özen Marangoz Fabrikası (Hasan Berkalp)	İstanbul C 174	16268
Özen Marangoz Fabrikası (İbrahim Dişbudak)	Bend D C 422	10799
Özen Mobilya Evi (Hasan Berkalp)	Anaf C. Şan S. 8	12683
Özler Marangoz Fabrikası (Tahsin Dolgun)	Akköprü İstanbul C.	15957
Özbalçık Osman Marangoz Fabrikası	Şükrüye M Dereboyu Dolu S 22	16194
Sağlam Modern Mobilya Atölyesi (Vedat Sarbanoğlu)	Zafer Mey 82	28605
Sarıkaya Eşref ve Ali Yontar Marangoz Atölyesi	İstanbul C Kanarya S 22	16912
Sebat Marangoz Fabrikası	Akköprü İstanbul C. 33	11600
Selamet Marangoz Atölyesi (Kazım Kökman ve Rasim Sev)	Demirli B Eski hat karşısı	14941
Seyran Marangoz Atölyesi (Bahri Vardarlı)	İncesu Seyran Yolu 6	27376
Soytopçu Mustafa * Marangoz	Anaf C. Altan S. 7	13226
Sümer Halil Marangoz Evi	Yş Lozan Mey Sıtkı Apt altında	22132
Şerbetçi Zeki Marangoz Atölyesi	İstanbul C. 1/ 5 Akköprü	16045
Temizleş Marangoz Atölyesi (Şükrü Akınal)	Bend D C 170	11920
Tomaş Hüseyin * Marangoz	Telsiz Yüksek Sineması karşısı S 988/2	13944
Tuna Marangoz Fabrikası (Şevki Zorluel)	İstanbul C. 116/A 9	15128
Tunçkal Sadullah * Marangoz	Adakale S. Tugay Apt. altı	27463
Tümer Marangoz Fabrikası (Kasım Tümer)	Öncebeci Dirim S.	28047
Üçel Mobilya Atölyesi (Musa Ergli)	G M Kemal Bul Toros S 41 / 1	25594
Ulus Marangoz Fabrikası (Ziya Yalazı)	Akköprü Kanarya S 18	14295
Uysan Marangoz Fabrikası (Süleyman Uyanık)	İstanbul C. Çim S. 6	14822
Uysal Mobilya Atölyesi (Mahmut Kuş)	Akköprü Rüzgarlı S 49	11409
Yeni Mobilya Pazarı (Hayri Gençer)	Denizciler C Gençer Apt	16006
Yeni Turan Marangoz Atölyesi (Ahmet Sarp)	Yeni Turan M Çim S 8 Akköprü	13675
Yıldırımış Marangoz Atölyesi (Ömer Yıldız)	İstanbul C. Bezen S. 6	13709
Yılmaz Mobilya Mağazası (Halil Yılmaz)	Anaf C.	13238
Yiğit Ahmet *Marangoz	Yenice M Temmuz S 13	26219
Yüksel Marangoz Atölyesi (Ahmet Sarıaslan ve Sabri Karabulut)	Demirli B Fırın karşısı	16324
Zafer Marangoz Fabrikası (Osman Birbilen)	İstanbul C Atlı Spor S	15088

Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1953.

HARAÇÇIKARDEŞLER
Mobilya ve Mefruşat Magazası

Müstem ve kıbfak yemek odaları, mutfak odaları, yatak odası takımları.
Banyo ve banyo duvarları için her stilin, cavis ve kromu yuvarlama takımları.
Her nevi zengin mefruşat çeşitleri ve çoklu ambalajlı file paketleri.
Telefon : 15143 Anafartalar Caddesi No. 112 — Ankara

**Ankara Döşemecilik
LIMITED ORTAKLIĞI**
Mobilya, Döşeme, Mefruşat İhtiyaçlarınız için her nevi yapılmış
MOBİLYA SALONLARINI
sıyaset edilmiş.
Kaliteli etiği siparişleri müddetlerinde kimin hitali ve teminatlı
bir şekilde imal eder.
ANAFARTALAR KONYA SOKAK NO. 25-27 — TEL : 15045
Teşhir Salonları : Maltepe, Gazi Mustafa Kemal Bul. 40/A - Fahiş Apt.
Zemin Kat - Döşeme İşlerime girmektedir - Tel : 8504

Şekil 18A ve 18B. 1955 tarihli Ankara telefon rehberinde yer alan reklamlar.

Kaynak: Ankara telefon rehberi, 1955, s.325, 326.

HARACCI KARDEŞLER
MAHMUD NEDİM HARACCI
MOBİLYA VE MEFRUŞAT MAGAZASI

Türkiye'nin En Büyük Mobilya Mağazası
ÜÇ KAT ÜZERİNDE ZEVKLE DÖŞENİŞ TEŞHİR SALONLARINI GÖRÜZÜZ
MÜDEKORASYON VAKIFI KURULUŞU KURUCUSU NEDİM
MOBİLYALARININ TEMİNATI VE GARANTİSİDİR.
Telefon : 24958
MİHMET FAHRETTİN ÖZEL NO. 34 ANKARA

FAHRETTİN
yakar möble
Tel: 15715

Her nevi
Mobilya ihtiyaçlarınız için
emrinizdedir.
Şehir Çarşısı
NO 23/24

**ANKARA DÖŞEMECİLİK LIMITED
ŞİRKETİNİN**
Döşeme, Mobilya, Mefruşat İhtiyaçlarınız için
Teşhir Salonlarını Ziyaret ediniz.
Anafartalar Konya Sokak No. 25/27-25-27
Tel: 19445
TEŞHİR SALONLARI : Maltepe, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 40/A
Fahiş Apt. Zemin Kat
Gökyazı Şişlihanesi yanındaki Tel: 22044

ANADOLU MOBİLYA PAZARI
HASAN DİLER

Sayın Müşterilerinin her an emrinindedir.
Satış hususunda da daima kolaylık gösterir. Her nevi sipariş kabul eder.
Adres : Işıklar Caddesi Konya Sokak No : 58
Telefon : 18404

Şekil 19A, 19B, 19C ve 19D. 1958 tarihli Ankara telefon rehberinde yer alan reklamlar.

Kaynak: Ankara telefon rehberi, 1958, s.361, 362, 363, 365.

1958 tarihli telefon rehberinde yer alan mobilya reklamları Haraççı Kardeşler, Fahrettin Yakar Möble, Ankara Döşemecilik Limited Şirketi ve Anadolu Mobilya Pazarı'na aittir. Rehberde yayımlanan tüm reklamlar görsel metinlerdir. Anadolu Mobilya Pazarı tıpkı 1930'lar ve 1940'lar da olduğu gibi, sipariş üzerinden üretim yaparken müşterilerine satış kolaylığı sağlayacağını dillendirmişlerdir. Haraççı Kardeşler'e ait reklamda köklü bir firma vurgusu hakimken, müşteriler teşhir salonlarına davet edilmiştir. Teşhir salonları için bir diğer davet Ankara Döşemecilik Limited Şirketine ait reklamda mevcuttur. Aynı zamanda bahsi geçen işletme ve Fahrettin Yakar Möble reklamları

rında çeşitli ürün gamına sahip olduklarını vurgulamıştır (Şekil 19A, 19B, 19C ve 19D).

Değerlendirme ve Sonuç

Ankara'da 1920'lerde biri askeriyeyle bağlı beş işletmeden meydana gelen mobilya sanayisi, teşvik kanununun ardından bir taraftan her geçen yıl sektöre eklenen birçok yeni işletmeyle, diğer bir taraftan ise Sebat Fabrikası, Salti Franko ve Haraççı Kardeşler gibi köklü firmaların mevcut yerlerini koruyarak sektördeki üretime katkı sağlamaya devam etmeleriyle giderek güçlenmiştir.

Tablo 8. 1958 Tarihli Ankara Telefon Rehberinde Yer Alan Mobilya Fabrikaları, Atölyeleri, Mağazaları

İşletme Adı/Sahibi	Adresi	Telefon No
Abant Marangoz Atölyesi	Telsizler Yeni Yol üstü	19043
Acar Marangoz Atölyesi	İstanbul Cad. 31/A	19830
Akgöz Mehmet Mobilya Atölyesi	Altıntaş M Kutlu S 19	16257
Akseki Marangoz Fabrikası	İstanbul Cad. 47, Kanarya Sok. arkası 50	12470
Altındağ Mobilya	Ym Serdar Sok. 50	55149
Anadolu Mobilya Mefruşat	Konya Sok. Çiftçi Han 58/B	18404
Ankara Mobilya Pazarı	Konya soK 12	11853
Ar Mobilya	Ym M Nazımbey Sok. 189	54428
Apak Marangoz Evi	Doğanbey M Tan Sok. 3A	18583
Arı Marangoz Fabrikası	İstanbul Cad. 58	12979
As Mobilya Atölyesi	Y Beyazıt Mey. 8/D	13466
Ateş Kamil Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad. 126/2b,2c	15472
Aydın Marangoz Atölyesi	Soğukkuyu Serpme Sok. 37	17636, 10198
Ayhan Möble	Mebus Ev İller Çar 17	31376
Azim Marangoz Fabrikası	İstanbul Cad. 31/1	18846
Bahçelievler Mobilya Atölyesi	B Ev 7 C Yeni Çarşı	32263
Başarır Marangoz Fabrikası	Bend D. Tabakhane Meydanı	12170
Bezen Mobilya Atölyesi	Turgur Reis M Üçevli S 5	17552
Buluş Mobilya Evi	Yş Sakarya C 17	25476
Bursa Mobilya Pazarı	Anaf Cad. 208, Işıklar Cad. 6	14091, 13627
Büyük Mobilya ve Mefruşat	Atatürk Bulvarı 174	240063
Cafer Tanyeri ve Ortakları Konfor Mobilya ve Mefruşat Koll Şkt	Atatürk Bulvarı 75	19242
Centilmen Mobilya Atölyesi	Akköprü İstanbul Cad. 136	14352
Çeşitli Mobilya Mağazası	Işıklar Cad. Konya Sok. 1	13887
Ceviz İş Atölyesi	Anaf C 359	18421
Çiçek Mobilya Atölyesi	Denizciler Cad. Karğı Sok. 7/B	18831
Çınar Marangoz Fabrikası	Soğukkuyu Neşe S 34	15285
Çınar Marangoz Atölyesi	Maltepe Nokta Durağı 41/F	25872
Dernek Marangoz Atölyesi	Rüzgarlı Sok.	13642
Desen Mobilya Evi	G M Kemal Bul 94	21524
Devran Möble Mefruşat İthalat ve Ticaret Ltd. Şkt.		25594
Doğan Mobilya Mağazası	Ym R Tüzün Cad. 78	53196
Doğu Marangoz Atölyesi	İstanbul Cad.Rüzgarlı Sok. 62	19734
Dilek Mobilya Atölyesi	Necatibey Cad. 27/E	25805
Doğruyol Doğrama ve Mobilya Fabrikası	İstanbul Cad. 160	11192
Emek Marangoz Atölyesi	İstanbul Cad. 31	15777
Emek Mobilya ve Meşruşat	Ym R Tüzün Cad. 174	55188
Emel Marangoz Doğrama Fabrikası	Kanarya Sok. arkası 30/1	17790

Tablo 8 devam

İşletme Adı/Sahibi	Adresi	Telefon No
Emniyet Marangoz Fabrikası	İstanbul Cad. 126	11602
Emniyet Marangoz Atölyesi	Demirli Bahçe Doğanbahçe Sok.	19743
Emniyet Mobilya	Talat Paşa Bul 91	13988
Erberber Kırkor Mobilya Atölyesi	Yapıncak Sok 7/A	18612
Ercan Hamit Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad. Zaman Garajı 146	17157
Erciyes Mobilya Mağazası	Konya Sok. 65	18726
Eriş Mobilya Atölyesi	Y Sanayi Çar Bozkurt Sok. 20	15021
Ender Mobilya Atölyesi	Ym Taşkın Sok. 35	55004
Gayret Marangoz Fabrikası	Atman Cad. 10	15887
Güleryüz Kanaat Marangoz Fabrikası	Soğukkuyu Ceza Evi arkası	10277
Güliš Mobilya Atölyesi	Anaf Cad. Vakıf İş Hanı 4	10210
Güneş Marangoz Fabrikası	Serpme Sok. 30	18009
Gürdil Arif Hikmet Mobilya ve Doğrama Atölyesi	Ym Çarşı Cad. 23	53450
Güryalım Mehmet Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad. Çim Sok. 9/A	11124
Güven Marangoz Doğrama Atölyesi	İstanbul Cad. 164	19671
Güven Mobilya ve Mefruşat Koll Ort	Konya Sok. 19	14298
Güzel İzmir Mobilya Atölyesi	Hatay Sok. 10	25468
Haraççı Kardeşler	Anaf Cad. 182	24858
Hatay Oyma ve Mobilya Atölyesi	Anaf Cad. Kapalı Çarşı 12	16772
Hüner Mobilya Atölyesi	Işıklar Cad.Konya Sok. 56/58	14542
İdeal Mobilya Atölyesi	Yenituran Mah. Cami Sok 4	17528
İnan Mobilya ve Doğrama Fabrikası	İstanbul Cad. 32	13644
İstanbul Mobilya Atölyesi	Güvencin Sok. 30	18952
İstanbul Mobilya Pazarı	Işıklar Cad. 21	16789
İstanbul Mobilya Yapım Evi	Serçe Sok. 23/1	26790
İtimat Mobilya Evi	M Sakızlı Sok. 31/B	18267
İzmir Mobilya Pazarı	Işıklar Cad. 14	14381
Kadioğlu Marangoz Atölyesi	İstanbul Cad. Serpme Sok. 116	14456
Kadifeli Sokrat Mobilya Atölyesi	Hükümet Cad. Keskin Sok. 17/D	18747
Kanaat Marangoz Atölyesi	Yelken Sok. 4	19891
Karabulut Marangoz Doğrama ve Mobilya Atölyesi	Serpme Sok. 54	19747
Karaköy Marangoz Atölyesi	Yenituran Mah. 7 S 4/1	19050
Kiraz Marangoz Fabrikası	Yenituran M. 7 C 5	17890
Konurkaya Marangoz Atölyesi	Eskişehir Sok 180	19973
Koruç Sami Mobilya Atölyesi	Akköprü İstanbul Cad. 122	11828
Körpe Mobilya Marangoz Atölyesi	İstanbul Cad. 58/b	17170
Köşk Mobilya Atölyesi	Kazıkıçı Bost 29	15575
Kuşçuoğlu Galip Mobilya Atölyesi	Taşçılar Sok. 11	19592

Tablo 8 devam

İşletme Adı/Sahibi	Adresi	Telefon No
Lüks Sağlam Mobilya Atölyesi	Sakarya Cad. Ünyazıcı Pasajı 3	28605
Manuso Sokrat Mobilya Atölyesi	Yş Necatibey Cad. 48/B	29796
Mergen Doğrama ve Mobilya Atölyesi	Akköprü Kanarya Sok. 44	11655
Mindevalli Mustafa Mobilya Atölyesi	Necatibey Cad. 37/C	27392
Murat Mobilya Doğrama Atölyesi	Ulucanlar Cad. Evkadını Sok. 14	10658
Nur İş Mobilya Atölyesi	Konya Sok. 61/1	10180
Öz Marangoz Fabrikası	Soğukkuyu Atman Yolu 2/1	14397
Özdemir Şaban Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad. 64/A	16485
Özen Marangoz Fabrikası	İstanbul Cad. 174	16268
Özkardeşler Marangoz Atölyesi	Soğukkuyu Su İşleri karşısı 5	15627
Özkaynak Mobilya ve Cila Atölyesi	İstanbul Cad. Zaman Garajı içinde	11820
Özler Marangoz Fabrikası	Serpme Sok. 71	15957
Öztürk Hüseyin Mobilya Atölyesi	Şükriye Mah. Çankırı Sok.	18202
Sebat Marangoz Fabrikası	İstanbul Cad. 33/A	17820, 11600
Pakel Marangoz Atölyesi	Bezen Sok.	10966
Pakiş Mobilya Atölyesi	Kanarya Sok. 22	16912
Rekor Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad.Soydaşlar Sok. 1/D	10897
Saray Mobilya Mağazası	Denizciler Cad. 43	17547
Sason Hayım Mobilya Atölyesi	Denizciler Cad.	18264
Sayımlı Mehmet Mobilya Atölyesi	Işıklar Cad. Kardeşler Sok. 2/B	11046
Sebat Marangoz Atölyesi	Işıklar Cad.	18472
Selamet Marangoz Atölyesi	Demirlibahçe Uzgörenler Sok. 43	14941
Soytopçu Mustafa Mobilya Atölyesi	Anaf Cad. Demiray Sok. 5/2	13226
Stil Mobilya Atölyesi	Dumlupınar Sok. 67	19203
Süsveren Kardeşler Ltd. Şkt. Mobilya Fabrikası	Maltepe Anıt Garajı yanı	24660
Şah Möble Ltd Şkt	Sakarya Cad. Sakarya Pasajı	22132
Şaplakoğlu Osman Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad. İsviçre Hanı içinde	10112
Şark Ali İhsan Mobilya Atölyesi	Sanayi Çarşısı Demir Cad. 76	19924
Şengün Naci Mobilya Atölyesi	Ym Esentepe Sok. 12	54106
Şenharputlu Hüseyin Mobilya Atölyesi	Uçar Sok. Pilatin Pasajı 10/F	26399
Şık Mobilya	Işıklar Cad 21/A	19297
Stil Möble Koll Şkt	Atatürk Bulvarı 133/B	27094
Tan Marangoz Mobilya Atölyesi	Mebus Ev Çarşısı 10	32916
Tan Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad. 126-272-A	10965
Tansev Aliman Mobilya Atölyesi	Suluhan Sok. Eski Sulu Han içi	16172
Teknik Doğrama ve Mobilya Atölyesi	Y Beyazit Mey Tuna Çarşısı	13687
Temizmiş Mobilya Atölyesi	Talat Paşa Bul. 162	19757
Temizmiş Mobilya Atölyesi	Atıf Bey Mah. 1 S 92/A	16248

Tablo 8 devam

İşletme Adı/Sahibi	Adresi	Telefon No
Tümer Marangoz Fabrikası	Öncebeci Dirim Sok. 9	28047
Türkîş Mağazası Yerli Eşya ve Mobilya	Sakarya Cad. 36	27147
Uçar Mobilya Evi	Necatibey C Elgün Sok. 9	20321
Uğur Marangoz Atölyesi	Kazıkıçı Bostanları 7 S 6/2	14586
Ural Mobilya Mefruşat Mağazası	Anaf Cad. 157	16745
Uludağ Mobilya Mağazası	Konya Sok. Çelebi Apt altı	14050
Ulus Marangoz Fabrikası	Akköprü Kanarya S 18	14295
Uysal Marangoz Fabrikası	İstanbul Cad. Çim Sok. 6	14822
Uzel Hasan Basri Mobilya Atölyesi	Tabakhane Belediye Ambarlar arkası 17	12751
Üçel Mobilya Atölyesi	G M Kemal Bul. 47/U	25594
Üçkol Marangoz Atölyesi	Akköprü Zaman Garajı arkası 167	18296
Ülkümen Tosun İzzet Mobilya Atölyesi	İmren Sok. 40/A	19764
Üsküp Mobilya Evi	Ardıç Sok. 31	19222
Yasemin Mobilya Atölyesi	İstiklal Mah. Öksüzce Sok. 4	19296
Yeni Çoruh Marangoz Fabrikası	Rüzgarlı Sok. 62	10153
Yeni Dekor Mobilya Atölyesi	Ym Taşkın Sok. 122	53283
Yeni Mobilya Pazarı	Denizciler Cad. 57/7	19006
Yoğuran Kerim Marangoz ve Mobilya Atölyesi	İstanbul Cad. 116/7	17892
Yıldız Marangoz Fabrikası ve Biçki Atölyesi	Akköprü Bezen Sok. 6	15258
Yılmaz Marangoz Fabrikası	Mermerci Sok. 53	10257
Yılmaz Mobilya Mağazası	Çıkırıçılar Yk Yıldız Sok. Yılmaz Han 10	13238
Yüksek Mobilya Atölyesi	Çelikağa Sok. 2/3	18632
Yüksel Marangoz Atölyesi	Atman Cad. 30/A	16324
Yüney Mobilya Mağazası	Konya Sokak 60	12568
Zafer Marangoz Fabrikası	Akköprü Varlık Mah.	15088
Zaman Mobilya Atölyesi	Akköprü Serpme Sok. 163/B	19643
Zarafet Mobilya Atölyesi	Turgur Reis Mah. Uluçınar Sok. 35/3	17279
Angelis Apostol *Marangoz	Rüzgarlı Sok. 31	16701
Arslan Dursun *Marangoz	Öksüzce Sok. 23	19354
Dülger İbrahim *Marangoz	İstanbul Cad. 64/D	10628
Erçetin Hüseyin *Marangoz	Turgut Reis Okul alanı	19259
İşlek Mehmet *Marangoz	Ulucanlar Cad. Enes Sok. 20	14480
Kozbek Haşim *Marangoz	Çıkırıçılar Yk Kızılelma Sok. 9	15154
Tanman Hüseyin *Marangoz	Ym R Tüzün Cad. 129	53538

Kaynak: Ankara Telefon Rehberi, 1958.

Ankara telefon rehberleri üzerinde yapılan çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda Ankara'da 1930'lu yıllarda 15, 1940'lı yıllarda 26, mobilya sanayisindeki en büyük atılımın gerçekleştiği 1950'li yıllarda ise sektöre 171 yeni işletme dâhil olmuştur. Bu süreç içerisinde telefon rehberleri üzerinden mobilya sanayisindeki mesleklerin çeşitliliği de takip edilebilmektedir. 1930'lu yıllarda mobilya sanayisinde çalışanların mesleki tanımları marangoz iken, 1940-1941 tarihli rehberde ilk kez dekoratör terimi ile karşılaşmış, 1940'lı yılların sonunda ise meslek tanımlarına dekoratör ve ressam eklenmiştir. Şumnu, yoğun imar faaliyetleri bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki mobilya ihtiyacının tam olarak nasıl karşılandığının hâlâ bir muamma olduğunu dile getirmektedir.¹³ Mimari yüzlerce yıldır bu topraklarda pratiği olan bir alan olsa da modern mobilya yapımı hem teknik hem de uygulama açısından oldukça yenidir. Yetersiz bilgi ve belge eksikliği nedeniyle bu konu hâlâ netliğe kavuşturulmamış olsa da Ankara'nın mobilya ihtiyacı bu dönemde kentteki mevcut işletmeler, İstanbul firmaları ve meslek okulları¹⁴ tarafından karşılanmış olmalıdır.

1920'lerde mevcut yapılaşmanın dışında kalan ancak zamanla sanayi alanına dönüşen Akköprü civarında faaliyet gösteren ve şahsa ait olan marangoz fabrikaları, atölyeleri 1930'lu yıllarla birlikte kentin birçok noktasına yayılmaya başlamıştır. Yeni Mahalle'ye bağlı Akköprü'nün yanı sıra başta Anafartalar Caddesi, İstanbul Caddesi, Cebeci ve Bent Deresi olmak üzere Osmanlı Dönemi'nde ahilerin yürüttüğü lonca sistemi içerisinde işleyen çarşıların (Atpazarı, Samanpazarı, Koyunpazarı ve Tabakhane) bulunduğu bir yer olan Altındağ ilçesi 1935'ten itibaren işletmelerin kümeleştiği yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentteki mobilya sanayisinin başladığı Akköprü'de 1959 yılında çıkan yangın, burada faaliyet gösteren işletmelerin Akköprü'ye çok uzak olmayan Siteler'e taşınmasını sağlamış, bu tarihten itibaren Siteler Türkiye'ye mobilya üretimi ve dağıtımını yapan merkezlerden biri durumuna gelmiştir.

Ankara telefon rehberlerine kayıtlı işletmelerin sayısı ile mobilya reklamlarının sayısı karşılaştırıldığında işletmelerin rehberlerdeki reklam alanlarını etkin bir şekilde kullanmadıklarını görmekteyiz. Salti Franko ile Salahaddin

Refik 1930'lu yıllara, Sebat Marangoz Fabrikası ile Kenan Talu Dekor Atölyesi 1940'lı yıllara, Haraççı Kardeşler, Mobilya Döşeme Mefruşat, Bursa Mobilya Pazarı, Hatay Möble, Ankara Döşemecilik, Anadolu Mobilya Pazarı ve Fahrettin Yakar Möble ise 1950'li yıllara ait telefon rehberlerine reklam veren sayılı işletmelerdir. Rehberlerin yanı sıra gazetelere de ilan veren işletmeler Salahaddin Refik, Keçeci Zade Mehmet, Salti Franko, Halil Sümer Marangoz Evi, Haraççı Kardeşler, Ziya Kıral ve Bursa Mobilya Pazarıdır. Telefon rehberlerine ilan verenler arasında İstanbul markaları da bulunmaktadır. Yönetim merkezinin İstanbul'dan Ankara'ya geçmesi, yoğun imar faaliyetleri ve göçle ortaya çıkan mobilya ihtiyacı göz önüne alındığında İstanbul merkezli markalar için Ankara, sürekliliği olacak canlı bir pazar hâline gelmiştir.

Mobilya fabrikalarına, atölyelerine, mağazalarına ait reklamlar, yazılı ve görsel metinler olarak ikiye ayrılmaktadır. Görsel zenginlik oluşturabilmek adına yazılı metinlerde farklı büyüklüklerde ve karakterlerde harfler kullanılmış, başlıklar ön plana çıkartılmıştır. Görsel metinlerde genellikle çizim tercih edilmiş; bu çizimlerin hiçbirinde çalışmayı gerçekleştiren kişiye veya şirkete ait imza, sembol ya da kısaltmaya rastlanılmamıştır. Kimi zaman mobilya kimi zaman da iç mekân çizimlerinden oluşan görseller zamanla fotoğraf gerçekliğine yaklaşmıştır.

Mobilya fabrikalarına, atölyelerine, mağazalarına ait reklam metinlerinde ürünler ucuz, sağlam, güzel, zarif, yüksek kalite ve ince zevk sıfatları ile betimlenmiştir. Burada ilginç olan nokta Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki perde reklamlarında bile asri, modern kelimeleri kullanılırken, Haraççı Kardeşlere ait iki reklam dışında bu kelimelerin yer almamış olmasıdır (bkz.: Şekil 9). Reklam metinlerindeki ortak vurgu "sipariş usulü üretim" ve "veresiye, taksit, uzun vade seçenekleri"nden oluşan satış politikalarıdır. Dönemin sosyoekonomik politikaları göz önüne alındığında, bu ortak vurguların yerli malı kullanımına, tasarruf anlayışına ve genel kitlenin alım gücüne gönderme olarak düşünebiliriz.

Ankara telefon rehberlerindeki mobilya reklamları genel kitleye hitap ederken Haraççı Kardeşler'e ait iki gazete reklamında özellikle memurlara yönelik bir sesleniş var-

13 Umut Şumnu, İMB665 kodlu İç Mimarlık Tarih Araştırmaları 19 Aralık 2022.

14 Ankara Sanayi Mektebi'nin ardından Erkek Teknik Öğretmen Okulu (1937) ve Ağaç İşleri Olgunlaşma Enstitüsü (1962) açılmış, bu okullar bünyelerinde barındırdıkları sipariş atölyeleri ile kentin mobilya ihtiyacına yönelik üretimler gerçekleştirmiştir.

dır (bkz.: Şekil 9). İşletmelerin hem telefon rehberlerine hem de gazetelere verdikleri reklamlarda dikkat çeken diğer bir husus da burada karşımıza çıkmaktadır. Ziya Kırıl'a ve Ankara Döşemecilik Ltd. Ortaklığına ait reklam örnekleri dışında mobilya reklamlarında kadın temsiline ve seslenişine yer verilmemiştir (bkz.: Şekil 10, 17). Oysaki Cumhuriyet modernliğinin önemli simgelerinden biri olan kadın, kamusal, sosyal ve özel alanlarda önemli rollerde karşımıza çıkmaktadır. Yuvayı yapanın dışı kuş olduğu anlayışı bu dönemin en ilerici fikirleri ile dile getirilmiş, ideal "aile yuvası" kadının sahip olduğu beceriler tarafından güzel, rahat, sade, pratik ve modern biçimde düzenlenmiştir. Kız enstitülerinde ev mekânının rasyonel düzenlenmesi, hane etkinliği ve verimliliği artıracak ders programlarına odaklanılmıştır. Medeni hayat tarzının öğretmeni görevini üstlenen dönemin aile, kadın ve mimarlık dergilerinde; modern ev mekânı, modern hayat tarzları ve modern ev tasarımı hakkında resimli yazılar kaleme alınmıştır (Bozdoğan, 2015, s. 217, 219). Bu bağlamda mobilya reklamlarında kadın temsili ve seslenişinin yer almamasında, eski bir geleneğin devam ettirilmesi olasılığı akla gelmektedir. Tıpkı telefon rehberlerinde yer alan reklamlar gibi, Geç Osmanlı Dönemi'ne ait mobilya reklamlarında kadın görseli ve kadına sesleniş yoktur, hedef kitleye verilen bilgiler müşterilerin davet edildiği mağazaların adresleri ile ürünlerin fiyat bilgilerinden oluşmaktadır.

Görsel reklam metinlerde yer alan mobilya üretimleri ve iç mekânlar; kübik, art deco, steamline, organik ve klasik tasarımlara referans vererek dönemin hâkim beğenilerini yansıtmaktadır. 1930'lu yılların karikatür akımı rehberlerdeki mobilya reklamlarına etki etmemiştir. 1950'li yıllardaki iç mekân çizimleri aynı şirket ya da kişi tarafından yapılmışçasına, açıları ve kullanılan mobilyaların genel çizgileri ile neredeyse birbirlerinin tekrarıdır. Görsel metinlerde kullanılan çizim ve fotoğrafların, reklam sahibi işletmelerin ürettiği ya da ithal ettiği ürünler olduğu düşünülebilir. Örneğin, Haraççı Kardeşler ile Ankara Döşemeciliğe ait reklam görselleri, reklam metinlerinde

vurgulanan ve müşterilerin davet edildiği teşhir salonlarından kesitler olmalıdır (bkz.: Şekil 19). Yine Ankara Döşemeciliğe ait reklam görsellerinde ise bu kez gerçek iç mekânlara ait fotoğraflar kullanılmıştır¹⁵ (bkz.: Şekil 17, 18).

Ana hatlarını sıraladığımız telefon rehberlerindeki mobilya reklamları içinde farklı eğilim gösteren diğer bir reklam Sebat Marangoz Fabrikası'na aittir. İşletmeye ait görsel reklam metninde, iç mekân ya da mobilya yerine makine görseli tercih edilmiştir. Bu bağlamda işletmelerin sadece üretimleriyle değil aynı zamanda sahip oldukları teknoloji ve hatta kullandıkları yapılar ile müşterilerini etkilemeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Nitekim Ziya Kırıl'a ait el ilanında ve Tepe Home'un bir okul kitabının arkasına bastırıldığı reklamda¹⁶ söz konusu işletmeler, müşterilerine fabrika yapılarının görselini kullanarak ulaşmayı tercih etmiştir (bkz.: Şekil 11, 16). Benzer bir eğilim telefon rehberlerinde yer alan farklı sektörlere ait reklamlarda da görülmektedir.

Sonuç olarak; bu çalışmanın kapsamı Ankara'daki mobilya sanayisinin oluşum ve gelişim hikâyesine denk gelen önemli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ankara telefon rehberlerine kayıtlı mobilya fabrikalarının, atölyelerinin, mağazalarının dökümünü çıkarmak hem kentteki üretim potansiyeli hakkında fikir sahibi olabilmemizi sağlamış hem de sektörün reklam anlayışı ve stratejilerini öğrenebilmemize fırsat tanımıştır. Rehberlerdeki reklam alanlarını etkin şekilde kullanmayan mobilya işletmelerine ait rasyonel mesajlara sahip reklamlarla üretilen ve satılan mobilyaları müşterilerin daha işletme yerine gitmeden görmesi sağlanırken, aynı zamanda dolaylı yollarla müşterilere iç mekân fikirleri de sunulmuştur. Reklamlarda kullanılan görsellerin iç mimarlık tarih araştırmaları ve sanat tarihi için önemi ise mimari yapılara oranla özgünlüklerini daha zor koruyabildiğimiz modern iç mekânlarımızı belgelemeye, belgeleme için bizleri yeni araştırmalara yönlendirmeye ve böylece iç mekânlara dair belleğimizi canlı tutmaya fırsat vermeleridir.

15 Reklamlarda kullanılan gerçek iç mekânlar hakkındaki tespit çalışması devam etmektedir.

16 Reklam için bkz.: İler, R.N. (1974). *Modern döşemecilik ve ev dekorasyonu*. MEB Yayınları.

Kaynakça

- Ankara Otomatik Telefon Rehberi. (1930-31). PTT Genel Müdürlüğü.
- Ankara Otomatik Telefon Rehberi. (1931-32). PTT Genel Müdürlüğü.
- Ankara Otomatik Telefon Rehberi. (1934-35). PTT Genel Müdürlüğü.
- Ankara Otomatik Telefon Rehberi. (1937-38). PTT Genel Müdürlüğü.
- Askeri Fabrikalar Tarihçesi. (1940). Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü.
- Ankara Otomatik Telefon Rehberi. (1940-41). PTT Genel Müdürlüğü.
- Ankara Otomatik Telefon Rehberi. (1941). PTT Genel Müdürlüğü.
- Ankara Otomatik Telefon Rehberi. (1942). PTT Genel Müdürlüğü.
- Ankara Telefon Rehberi. (1944). Çankaya Matbaası.
- Ankara Telefon Rehberi. (1948). PTT.
- Ankara Telefon Rehberi. (1953). Yeni Matbaa.
- Ankara Telefon Rehberi. (1955). PTT Genel Müdürlüğü.
- Ankara Telefon Rehberi. (1958). PTT Genel Müdürlüğü.
- Arıburun, L.N.E. (2012). *19.yüzyıl Osmanlı saray mobilyaları: batılılaşma etkisi ve biçimsel açıdan yemek kültüründeki değişim süreci* (Tez no 315211) [Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Baytar, İ. (2014). Bir saray atölyesi: Tamirhane-i Hümayun. A. Azmi Bilgin (Yay. Haz.) *XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri, 11-13 Kasım 2014* içinde, (s.765-780). İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Bozdoğan, S. (2015). *Modernizm ve ulusun inşası erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür*. Metis Yayınları.
- Bursa Mobilya Pazarı [reklam]. (1941, 23 Ekim). [*Ulus gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Bursa Mobilya Pazarı [reklam]. (1947, 29 Mart). [*Ulus gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Bursa Mobilya Pazarı [reklam]. (1948, 6 Temmuz). [*Ulus gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Çamdereli, M. ve Varlı, M. (2009). *Reklam dergi ve gazeteleri*. Rasyo Yayınları.
- Çeber, K. (2017). *Osmanlı modernleşmesi sürecinde sanayi mektepleri bağlamında Ankara Sanayi Mektebi*. (Tez no 485463) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Demirarslan, D. (2017). 19. Yüzyıldan Cumhuriyet dönemine Türk mobilya sanatı ve mobilya üretiminin gelişimi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 29, 179-200.
- Eski dostlar aramızda: reklamlarda Ankara 1935-1967. (2007). VEKAM.
- Halil Sümer [reklam]. (1937, 5 Aralık). [*Ulus gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Haraççı Kardeşler Mobilya Şirketi [reklam]. (1937, 7 Aralık). [*Anadolu gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Haraççı Kardeşler Mobilya Şirketi [reklam]. (1938, 24 Mayıs). [*Anadolu gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Haraççı Kardeşler Mobilya Şirketi [reklam]. (1936, 7 Haziran). [*Yeni Asır gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Hızal, G. Senem Gençtürk. (2013). *Cumhuriyetin ilanı Türkiye'de modernleşmeyi reklam metinlerinden okumak 1928-1950*. Bilgesu Yayınları.
- İnanır, E. (2018). Yevgeni Y. Lansere'nin Ankara'da bir yaz 1922 adlı çalışmasında Türkiye ve Ankara izlenimleri. *Art-Sanat*, 9, 229-240.
- İrez, F. (1988). *XIX. yüzyıl Osmanlı saray mobilyası*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Kaya, P. H. (2021). Ankara'nın sof üretiminin Osmanlı Devleti ticaretindeki yeri ve önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 24(1), 83-91.
- Koç, B. ve Baskıcı, M. (2013). *Bozkırdan sanayinin başkentine Ankara sanayi tarihi*. Ankara Sanayi Odası.
- Köse, Y. (2016). *Dersaadet'te tüketim (1855-1923)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Küçükerman, Ö. (1998). Mobilya kavramında yaşanan değişimler ve Sanayi-i Nefise Mektebi Osmanlı imparatorluğu'nda mobilya. *Tombak*, 22, 3-10.
- Selahattin Refik Fabrikası Müessesesi. (1933). Mehmet Galip, Fesçi Zade İbrahim Galip ve Erzurumlu Nafiz (Kotan) Bey'in Ankara, İstanbul, Bursa ve Eskişehir'de gerçekleştirdiği inşaatların Fenni İdare Heyeti tarafından düzenlenmiş 1933 tarihli prestij albümü, (Envanter no: AHANKA184), Salt Araştırma.
- Özkaraman, S. M. (2004). *Türkiye'de 1800-2004 yılları arasındaki değişim süreci içinde tasarımı etkileyen faktörler ve bir örnek olarak mobilya üretimi* (Tez no 155068) [Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=mmQnELZq36AbKajTKpxiDA&no=is5xUOXFN6LJhWkzbANNg>
- Salti ve Franko [reklam]. (1933,1 Nisan). [*Akşam gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.
- Salti ve Franko [reklam]. (1939,14 Kasım). [*Ulus gazetesi* kupürü]. Yazarın nüshası.

- Selahattin Refik, Keçeci Zade Mehmet ve Salti ve Franko [reklam]. (1930, 3 Mart). [*Hakimiyeti Milliye* gazetesi kupürü]. Yazarın nüshası.
- Selahattin Refik B. Fabrikası [reklam]. (1930, 2-12 Haziran). [*Hakimiyeti Milliye* gazetesi kupürü]. Yazarın nüshası.
- Sümer Bank Yerli Mallar Pazarları [reklam]. (1936, 3 Mart). [*Ulus* gazetesi kupürü]. Yazarın nüshası.
- Topsümer, F., Elden, M. (2015). *Reklamcılık*. İletişim Yayınları.
- Yaman, B. (2008). 1545 yılı Osmanlı saray sanatkarları. *Belleten*, 72(264), 501-534.
- Yaman, Y. Z. (2013). Bauhaus ve söylemleştirilen iç mekân anlayışı: yeni yaşam, yeni dekorasyon, yeni mobilya. U. Şumnu (Der.). *Erken Cumhuriyet döneminde mobilya* içinde (s. 79-98). İçmimarlar Odası Yayınları.
- Yardımcı, E., Genç, Y. ve Süloğlu, D. (2017). Osmanlı Devleti'nde reklamın tarihsel gelişimi ve ekonomiye ilk yansımaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 86-104.
- Yavuz, Ş. (2011). Modernleşme sürecinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e reklam serüveni. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29, 183-196.
- Yıldırım, S. (2012). Cumhuriyet döneminde Türk-Macar ilişkileri çerçevesinde istihdam edilen Macar uzmanlar. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 121-150.
- Ziya Kırıl Mobilya ve Doğrama Fabrikası [reklam]. (1936, 8 Kasım). [*Haber* gazetesi kupürü]. Yazarın nüshası.

